



<https://ecs.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Endowment & Charity Studies

E-ISSN: 3115-7475

Vol.4, Issue.2, No.8, 2026, pp 43-72

Received: 04/06/2026

Last Revised: 26/07/2026

Accepted: 02/08/2026

Research Paper

Institutionalizing Waqf-Based Participation in Iran's Sports Economy: A Qualitative Study

Asghar Hoseininezhad 

Ph.D. Candidate in Sports Management, Department of Sport Management, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran
A.Hoseininezhad@iau.ac.ir

Davood Nasr Esfahani * 

Assistant Professor, Department of Sport Management, Isf.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran
Da.nasr@iau.ac.ir

Introduction

Iran's sports economy faces persistent structural challenges, particularly its heavy reliance on government funding and unstable financial resources (Reghbati et al., 2019). Public budgets alone cannot ensure the sustainable development of sport, especially in grassroots participation, infrastructure, youth development, and equitable access. At the same time, sport has evolved into a significant social, cultural, and economic domain with implications for public health, social cohesion, and human development. This expanded role highlights the need for stable and participatory financing mechanisms (Amenta & Ramsey, 2010).

Within this context, waqf represents a valuable yet underutilized institutional capacity. Historically, waqf has contributed to public goods provision and social solidarity in Islamic and Iranian traditions. In sport, its potential extends beyond financial support to fostering community participation and long-term value creation. However, waqf in Iran's sports economy remains fragmented and largely dependent on individual initiatives rather than an organized framework (Essareh-Nejad Dezfuli & Jamali Gundamani, 2025). The lack of a coherent institutional model constitutes a significant scholarly and practical gap. Accordingly, this study aimed to design a model for institutionalizing waqf-based participation in Iran's sports economy.

Methodology

This study adopted a qualitative approach using Charmaz's (2008) constructivist grounded theory. This method was considered appropriate because the phenomenon under investigation is complex, contextual, and socially constructed, requiring an interpretive understanding grounded in the perspectives of informed actors. The study sought not merely to describe the condition of waqf in sport, but to generate a conceptual model based on the experiences, interpretations, and insights of stakeholders involved in sport, philanthropy, law, and governance.

The participants included 17 experts and knowledgeable actors from fields relevant to the research topic, including sport management, sociology, public administration, legal affairs, technology, charity institutions, religious expertise, and sport-related philanthropy. Participants were selected through purposive sampling, followed by snowball sampling to identify additional informants with relevant expertise. Sampling continued until theoretical saturation was reached.

Data were collected through in-depth semi-structured interviews. The interviews focused on key themes such as the current state of sport financing, the opportunities and barriers associated with waqf in sports, the institutional and legal requirements for expanding endowment-based participation, the role of trust and transparency, and the significance of digital infrastructure and public culture in sustaining participation. Data analysis was conducted simultaneously with

*Corresponding Author

Hoseininezhad, A., & Nasr Esfahani, D. (2026). Institutionalizing waqf-based participation in iran's sports economy: A qualitative study. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 4(2), 43-72. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.149183.1198>

3115-7475© The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).



<https://doi.org/10.22108/ecs.2026.149183.1198>

data collection and proceeded through three stages: initial coding, focused coding, and axial coding. Constant comparison was used throughout the analytical process to refine codes, develop categories, and identify conceptual relationships.

To ensure the trustworthiness of the findings, the study applied Guba and Lincoln's criteria, including credibility, transferability, dependability, and confirmability. In addition, test–retest reliability was calculated and reached 80%, indicating acceptable consistency in the coding and interpretation process.

Findings

The analysis yielded 162 initial codes and 18 subcategories, which were organized into six axial categories forming the final model of institutionalizing waqf-based participation in Iran's sports economy.

The first category, trust-building and legitimacy enhancement, highlights the central role of public confidence in the success of waqf in sport. Participants emphasized the importance of transparent reporting, accountable implementation, and credible communication of outcomes. Trust was identified as the foundation upon which sustainable participation depends.

The second category, institutional–legal organization and governance, reflects the need for coordinated structures and supportive regulations. The findings showed that administrative fragmentation, overlapping responsibilities, and legal ambiguity discourage participation and reduce the effectiveness of waqf initiatives. Clear governance arrangements and inter-organizational coordination were therefore seen as essential.

The third category, digitalization and traceability, demonstrates that digital tools are critical for modernizing waqf participation in sport. Participants stressed the value of integrated platforms, real-time monitoring, traceable spending, and personalized dashboards for donors and endowers. Such mechanisms increase transparency, accessibility, and efficiency.

The fourth category, broadening participation, points to the necessity of moving beyond traditional large-scale endowments. The participants proposed diverse and flexible forms of participation, including micro-endowments, periodic contributions, collective funding models, and contributions based on time, expertise, or services. This category reflects an effort to democratize participation and make waqf more inclusive.

The fifth category, cultural development and collective networking, underlines the importance of transforming waqf from an occasional individual act into a socially embedded norm. Education, public awareness, media engagement, stakeholder collaboration, and symbolic recognition were identified as central to creating a supportive participatory culture.

The sixth category, social and economic value creation, indicates that waqf-based participation must generate visible outcomes to remain legitimate and sustainable. These outcomes include improved access to sport, support for youth and community well-being, increased social justice, and greater financial resilience within the sports economy.

Discussion and Conclusion

Institutionalizing waqf-based participation in Iran's sports economy is a multidimensional process extending beyond fundraising. It requires trust, coherent governance, technological infrastructure, inclusive participation mechanisms, cultural support, and measurable impact. Trust emerged as the most fundamental dimension, while governance fragmentation was identified as a major barrier.

Digitalization links accountability with accessibility and modernizes traditional endowment practices. Expanding participation through flexible formats can connect broader segments of society to sport development, provided that visible social and economic benefits are achieved.

Overall, the proposed model offers a theoretically grounded and practical framework for policymakers, waqf institutions, and sport managers to transition toward a coordinated and impact-oriented system that strengthens financial sustainability and promotes equity in Iran's sports economy.

Keywords

Sports Economy, Waqf in Sport, Social Participation, Sport Governance, Iran.

JEL Classification: L83; Z12; H41; D64, O17.



مقاله پژوهشی

الگوی نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران: مطالعه کیفی

اصغر حسینی‌نژاد^۱ , داود نصرافصهانی^۲ 

۱. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

A.Hoseininezhad@iau.ac.ir

۲. استادیار گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

Da.nasr@iau.ac.ir

چکیده

هدف از پژوهش حاضر طراحی الگوی نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران است. این پژوهش با رویکرد کیفی و راهبرد نظریه داده‌بنیاد ساخت‌گرای چارمز انجام شد. داده‌ها از طریق ۱۷ مصاحبه عمیق با خبرگان (مدیریت ورزشی، جامعه‌شناسی، حقوق اوقاف و خیرین) جمع‌آوری شد که به صورت هدفمند و با روش گلوله‌برفی انتخاب شده بودند و فرایند گردآوری داده‌ها تا دستیابی به پنج شاخص کلیدی کفایت اطلاعاتی ادامه یافت. تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری اولیه، متمرکز و محوری انجام شد و اعتباریابی یافته‌ها از طریق معیارهای گوبا و لینکلن و پایایی بازآزمون (۸۰ درصد) تایید شد. تحلیل داده‌ها به شناسایی ۱۶۲ کد اولیه و ۱۸ مقوله خرد منجر شد که در قالب ۶ کد محوری شامل ۱. اعتمادپذیرسازی و مشروعیت‌بخشی، ۲. سامان‌دهی نهادی-حقوقی و حکمرانی، ۳. دیجیتال‌سازی و پیگیری‌پذیری، ۴. فراگیرسازی مشارکت (خردسازی و تنوع‌قالب‌ها)، ۵. فرهنگ‌سازی و شبکه‌سازی جمعی و ۶. ارزش‌آفرینی اجتماعی و اقتصادی دسته‌بندی شدند. یافته‌ها نشان داد نهاده‌سازی وقف در ورزش فراتر از تأمین مالی، فرایندی چندبعدی است که از تلاقی شفافیت، حکمرانی هماهنگ و زیرساخت‌های دیجیتال شکل می‌گیرد. الگوی پیشنهادی با ترکیب شفافیت، حکمرانی هماهنگ و ابزارهای فناوری‌محور، گذار از وقف سنتی به مشارکت وقف‌محور هوشمند و اثرمحور را تسهیل می‌کند و سیاست‌گذاران و مدیران ورزشی می‌توانند از آن به عنوان نقشه‌راهی برای تنوع‌بخشی به منابع مالی و ارتقای عدالت ورزشی استفاده کنند.

واژه‌های کلیدی

اقتصاد ورزش، وقف در ورزش، مشارکت اجتماعی، حکمرانی ورزشی، ایران.

طبقه‌بندی JEL: L83; Z12; H41; D64, O17

*نویسنده مسئول

حسینی‌نژاد، ا. و نصرافصهانی، د. (۱۴۰۵). الگوی نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران: مطالعه کیفی. مطالعات وقف و امور خیریه، ۴(۲)، ۴۳-۷۲. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.149183.1198>

امور خیریه، ۴(۲)، ۴۳-۷۲. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.149183.1198>



۱- مقدمه و بیان مسأله

ورزش در نظام‌های نوین حکمرانی دیگر صرفاً به منزله یک فعالیت جسمانی یا عرصه‌ای برای اوقات فراغت تلقی نمی‌شود، بلکه به صنعتی راهبردی و بخشی اثرگذار در زیست‌بوم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع تبدیل شده است؛ حوزه‌ای که با سلامت عمومی، توسعه پایدار، انسجام اجتماعی و تولید سرمایه اجتماعی پیوندی عمیق دارد (Hozhabri et al., 2022). در چنین شرایطی، توجه به اقتصاد ورزش نه فقط از نظر درآمدزایی، بلکه از نظر پایداری اجتماعی و کارکردهای عمومی آن اهمیتی دوچندان می‌یابد. با این حال، بررسی وضعیت ورزش ایران نشان می‌دهد این بخش همچنان با نوعی پارادوکس ساختاری مواجه است؛ از یک سو، نیاز به توسعه زیرساخت‌ها، خدمات ورزشی، حمایت از ورزش همگانی و تقویت فرصت‌های برابر برای دسترسی به امکانات ورزشی افزایش یافته است و از سوی دیگر، وابستگی مزمن به بودجه‌های دولتی، محدودیت منابع مالی و آسیب‌پذیری در برابر نوسانات اقتصادی و توان برنامه‌ریزی پایدار را در این حوزه تضعیف کرده است. همان‌گونه که رغبتی و همکاران (۱۳۹۷) در تحلیل حکمرانی اقتصادی ورزش ایران تأکید می‌کنند، استمرار این وابستگی نه فقط پویایی و رقابت‌پذیری ورزش را محدود می‌کند، بلکه امکان شکل‌گیری سازوکارهای پایدار و مردمی تأمین مالی را نیز به حاشیه می‌راند. از این دیدگاه، تنوع‌بخشی به منابع مالی ورزش دیگر یک انتخاب اختیاری نیست، بلکه ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای بقا و رشد این بخش به شمار می‌آید.

در این میان، نهاد وقف و سنت امور خیریه، به عنوان ریشه‌دارترین صورت‌های مشارکت اجتماعی در فرهنگ ایرانی-اسلامی، می‌توانند ظرفیتی مهم برای پاسخ‌گویی به این نیاز ساختاری فراهم آورند (عصاره‌نژاد دزفولی و جمالی گوندمانی، ۱۴۰۴). با وجود چنین پیشینه‌ای، واقعیت آن است که مشارکت‌های خیریه و وقفی در ورزش ایران هنوز بیشتر در قالب اقداماتی موردی، پراکنده، شخصی و غیرنظام‌مند بروز می‌یابند و کمتر در قالب یک سازوکار نهادمند، پایدار و قابل اتکا در اقتصاد ورزش ظاهر شده‌اند. مسأله اساسی دقیقاً در همین نقطه شکل می‌گیرد: با وجود سابقه تمدنی وقف و ظرفیت زیاد فرهنگ خیرخواهی در جامعه ایرانی، هنوز الگویی روشن برای نهادهای مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران تدوین نشده است؛ الگویی که بتواند این ظرفیت اجتماعی را از سطح کنش‌های فردی و مقطعی، به سطح ساختاری، پایدار و قابل سیاست‌گذاری ارتقا دهد.

برای فهم دقیق‌تر این مسأله رجوع به نظریه نهادی ضروری است. نهادهای سازی از دیدگاه نظریه نهادی، فرایندی است که طی آن مجموعه‌ای از قواعد، رفتارها، ارزش‌ها و معناهای مشترک، به تدریج به الگوهای پایدار و پذیرفته‌شده اجتماعی تبدیل می‌شوند؛ الگوهایی که مشروعیت می‌یابند، تکرار می‌شوند و فراتر از اراده فردی کنشگران، استمرار پیدا می‌کنند (Amenta & Ramsey, 2010: 27). اور و اسکات^۱ (2008) این فرایند را بر سه رکن تنظیمی، هنجاری و فرهنگی-شناختی استوار می‌دانند. رکن تنظیمی ناظر بر قوانین رسمی، سازوکارهای نظارت، حمایت و ضمانت اجراست؛ رکن هنجاری به ارزش‌ها، تعهدات اخلاقی و انتظارات اجتماعی مربوط می‌شود؛ و رکن فرهنگی-شناختی به باورهای درونی‌شده، نمادها و معناهایی اشاره دارد که کنش‌های جمعی را قابل فهم و موجه می‌کنند. بر این اساس، نهادهای سازی مشارکت وقف‌محور در ورزش را می‌توان گذار از رفتارهای پراکنده خیریه و انگیزه‌های فردی به سوی استقرار یک نظام هماهنگ دانست که در آن قواعد مالی و حقوقی شفاف، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اعتماد عمومی، باورهای دینی و ارزش‌های مرتبط با سلامت و رفاه جمعی، در یک

¹ Orr & Scott



چارچوب منسجم به یکدیگر پیوند می‌خورند. در نبود چنین چارچوبی، حتی ظرفیت‌های فرهنگی و دینی قوی نیز نمی‌توانند به‌تنهایی زمینه‌ساز شکل‌گیری یک نظام پایدار تأمین مالی در ورزش باشند.

اگرچه وقف در سنت اسلامی از پشتوانه‌ای حقوقی، فقهی و تاریخی برخوردار است، برای تبیین جایگاه آن در اقتصاد معاصر ورزش، باید معادل‌ها و تجربه‌های مشابه آن در ادبیات جهانی نیز مورد توجه قرار گیرند. در ادبیات بین‌المللی، نزدیک‌ترین مفاهیم به وقف را می‌توان در قالب موقوفات مالی و بنیادهای خیریه خانوادگی یا شرکت مشاهده کرد (عرب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۵). در این الگوها، اصل سرمایه حفظ می‌شود و منافع حاصل از آن برای تأمین اهداف عمومی مانند آموزش، سلامت، فرهنگ و ورزش به کار گرفته می‌شود؛ امری که از نظر منطقی، با مفهوم حبس عین و تسبیل منفعت در وقف اسلامی قابل مقایسه است. در برخی از کشورهای توسعه‌یافته، بنیادهای ورزشی و موقوفات مالی نقشی مهم در حمایت از ورزش پایه، استعدادیابی، توسعه امکانات محلی و ارتقای دسترسی عمومی به خدمات ورزشی ایفا می‌کنند (امیری‌پریان و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۲). با این همه، انتقال ساده این الگوها به بستر ایران ممکن نیست؛ زیرا وقف در ایران علاوه بر جنبه اقتصادی، بر نظامی از ارزش‌های دینی، مشروعیت فرهنگی و ساختارهای نظارتی خاص استوار است. از این رو، بهره‌گیری از تجربه‌های جهانی بیش از آنکه به معنای تقلید باشد، نیازمند نوعی بومی‌سازی نهادی و هنجاری است؛ بومی‌سازی‌ای که بتواند میان سنت وقف و الزامات نوین اقتصاد ورزش، از جمله شفافیت مالی، ابزارهای نوآورانه تأمین منابع و نظام‌های پاسخ‌گو، پیوند برقرار کند.

اهمیت این موضوع زمانی روشن‌تر می‌شود که وقف را صرفاً نوعی کمک مالی تلقی نکنیم، بلکه آن را سازوکاری برای بازتوزیع فرصت‌ها، عدالت‌گستری، توانمندسازی مناطق کمتر برخوردار و ارتقای سرمایه اجتماعی بدانیم. در حوزه ورزش، این ظرفیت می‌تواند در توسعه زیرساخت‌های ورزشی مناطق محروم، حمایت از ورزش پایه، تقویت استعدادیابی و تسهیل دسترسی گروه‌های کم‌برخوردار به خدمات ورزشی نقش‌آفرین باشد (خان‌زاده و همکاران، ۱۴۰۳). نیز بر لزوم ایجاد منابع مالی پایدار برای حفظ و تقویت سرمایه‌های انسانی در حوزه ورزش تأکید کرده‌اند؛ هدفی که با ماهیت بلندمدت وقف هم‌خوانی قابل ملاحظه‌ای دارد. افزون بر این، تحولات جدید در الگوهای مشارکت اجتماعی نشان می‌دهد کنش خیرخواهانه در جهان معاصر دیگر صرفاً متکی بر نیت فردی نیست، بلکه به زیرساخت‌هایی از جنس شفافیت، اعتمادسازی، روایت‌سازی و دسترسی فناورانه نیاز دارد. در همین راستا، محققان و سلطان حسینی (۱۴۰۵) نشان داده‌اند مشارکت خیرین ورزشی در دنیای امروز نیازمند یک زیست‌بوم دیجیتال است؛ زیست‌بومی که بتواند فرایند اطلاع‌رسانی، اطمینان‌بخشی و پیگیری آثار اجتماعی مشارکت را برای ذی‌نفعان تسهیل کند. بنابراین، بحث نهادینه‌سازی وقف در ورزش را نمی‌توان صرفاً به قلمرو فقه یا حقوق سستی محدود کرد، بلکه باید آن را به مثابه یک مسأله چندبعدی در حکمرانی، مدیریت، فناوری و اعتماد اجتماعی درک کرد.

مرور ادبیات پژوهش نیز نشان می‌دهد هر یک از مطالعات پیشین بخشی از این پدیده را روشن کرده‌اند (موسوی و همکاران، ۱۴۰۵). مشارکت خیرین در ورزش را نوعی سرمایه‌گذاری اجتماعی راهبردی دانسته‌اند که آثار آن فراتر از توسعه فیزیکی ورزش، به ارتقای سلامت روانی و اجتماعی جامعه نیز گسترش می‌یابد. همچنین، یافته‌های لوکاسن و گروسمن^۱ (2026) بیانگر آن است که عینی و ملموس بودن پیامدهای کنش خیرخواهانه می‌تواند انگیزه مشارکت واقفان و خیرین را تقویت کند؛ نکته‌ای که در پروژه‌های ورزشی، به ویژه در ساخت فضاها و تجهیزات ورزشی، اهمیت زیادی دارد. در سطح

¹ Luccasen & Grossman



ملی نیز، نودهی و همکاران (۱۴۰۱) در بررسی موانع رونق فرهنگ وقف و امور خیریه در ورزش، مجموعه‌ای از موانع اجتماعی، انگیزشی، اعتقادی، اقتصادی، ساختاری-مدیریتی، علمی-آموزشی و قانونی را شناسایی کردند و نشان دادند توسعه این فرهنگ نیازمند مواجهه‌ای چندلایه با موانع موجود است. خادم (۱۳۹۸) نیز در مطالعه عوامل مؤثر بر جذب منابع خیریه و وقف به ورزش زنان، بر نقش مؤلفه‌های ساختاری-سیاسی، حقوقی-نظارتی، مدیریتی-اجرایی و ارتباطی-فرهنگی تأکید کرده است.

در کنار این مطالعات، پژوهش امیری‌پریان و همکاران (۱۴۰۱) با عنوان «تدوین الگوی عوامل مؤثر بر گسترش وقف و ورود خیران به ورزش با رویکرد توسعه عدالت ورزشی و ارتقای سلامت جامعه»، سهمی مهم در بسط ادبیات این حوزه دارد. یافته‌های این پژوهش نشان داد الگوی ورود خیرین به ورزش از برآزشی مناسب برخوردار است و گسترش وقف و ورود خیرین می‌تواند به منزله نوعی جذب سرمایه اجتماعی و اقتصادی در ورزش تلقی شود که پیامد آن ساخت فضاهای ورزشی استاندارد و توزیع عادلانه‌تر امکانات ورزشی در سطح کشور است. اهمیت این پژوهش در آن است که پیوند میان ورزش، عدالت فضایی، سلامت اجتماعی و نقش نهادهای فرابخشی را برجسته می‌کند و نشان می‌دهد توسعه مشارکت‌های خیرخواهانه در ورزش، بدون ارتباط مؤثر با بخش‌هایی همچون اقتصاد، سلامت، آموزش و سیاست‌گذاری عمومی، به نتیجه مطلوب نخواهد رسید. همچنین، پژوهش عرب‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) درباره همبستگی توانمندسازی روان‌شناختی و خلاقیت مدیران ورزشی در جذب خیرین، بُعدی دیگر از مسأله را آشکار می‌کند. نتایج این مطالعه نشان داد توانمندسازی روان‌شناختی مدیران ورزشی با خلاقیت آنان و نیز با جذب خیرین رابطه‌ای مثبت و معنادار دارد. این یافته از آن نظر مهم است که مسأله جذب خیرین را صرفاً به انگیزه‌های بیرونی یا بسترهای کلان تقلیل نمی‌دهد، بلکه بر نقش عاملیت مدیریتی، نوآوری، کیفیت ارتباطات و ظرفیت کنش‌گری مدیران در فعال‌سازی مشارکت‌های اجتماعی تأکید می‌کند. به بیان دیگر، نهادهای سازش مشارکت وقف‌محور فقط در سطح ساختارها رخ نمی‌دهد، بلکه به ظرفیت انسانی و مدیریتی بازیگران میانی این میدان نیز وابسته است.

در بُعد بین‌المللی نیز، آلتوشکین^۱ و همکاران (2025) بر ضرورت تقویت چارچوب‌های کمک‌های مالی در ورزش از طریق همکاری دولت و بخش خصوصی تأکید کرده‌اند و توسعه پایدار را در گرو شکل‌گیری محیطی دانسته‌اند که ایده‌های نو و ابتکارات مشارکتی را حمایت کند. این نتیجه با آنچه درباره مردمی‌سازی اقتصاد و کاهش تصدی‌گری دولت در اسناد بالادستی مورد تأکید قرار گرفته، هم‌راستاست. افزون بر این، شواهد داخلی نشان می‌دهد در ایران، بخش سوم اقتصاد در عرصه‌هایی همچون آموزش و سلامت، حضوری مؤثر و تجربه‌مند داشته است؛ چنانکه بخشی قابل ملاحظه از مدارس و مراکز درمانی کشور با مشارکت خیرین و موقوفات ایجاد یا اداره شده‌اند (کیاکجوری، ۱۴۰۳). این واقعیت نشان می‌دهد فرهنگ مشارکت مردمی در ایران نه یک امکان انتزاعی، بلکه ظرفیتی اجتماعی و آزموده است. با این حال، این ظرفیت در حوزه ورزش هنوز به همان میزان فعال نشده و سهم وقف و امور خیریه در اقتصاد ورزش ایران در مقایسه با حوزه‌های آموزش و سلامت، اندک و نامتناسب با ظرفیت‌های موجود باقی مانده است (کردلو و همکاران، ۱۴۰۳). از نظر اقتصادی، این کمبود به معنای از دست رفتن فرصت توسعه زیرساخت‌های ورزشی و تحقق عدالت ورزشی در مناطق کمتر برخوردار است (Salamon et al., 2013). از نظر اجتماعی نیز، به معنای از دست دادن ظرفیتی برای تقویت همبستگی اجتماعی، اعتماد عمومی و بهبود سلامت جامعه از مسیر گسترش ورزش است (Putnam, 2000). در سطح کلان‌تر، توجه به این حوزه می‌تواند مصداقی عملی از اقتصاد مقاومتی، مشارکت‌محوری و مردمی‌سازی اقتصاد باشد؛ روندی که در تجربه کشورهای توسعه‌یافته نیز به ایجاد اشتغال و رونق اقتصادی در بخش‌هایی مانند ورزش انجامیده است (Lacey-Barnacle et al., 2026).

¹ Altushkin



با وجود این تلاش‌ها، ادبیات موجود همچنان با یک خلأ جدی مواجه است. بخشی عمده از پژوهش‌های پیشین یا بر شناسایی موانع و عوامل مؤثر بر جذب خیرین تمرکز داشته‌اند، یا به تبیین‌های کلی جامعه‌شناختی بسنده کرده‌اند، و یا نهاد وقف را بیشتر از نظر فقهی و حقوقی در حوزه‌هایی غیر از ورزش بررسی کرده‌اند. در نتیجه، آنچه کمتر مورد توجه قرار گرفته، تبیین فرایند نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در بستر خاص اقتصاد ورزش ایران است؛ فرایندی که در آن باید نقش سرمایه اجتماعی، اعتماد نهادی و انگیزه‌های فرهنگی به طور هم‌زمان درک شود. سرمایه اجتماعی، به عنوان بستر اعتماد، شبکه‌سازی و کنش جمعی، پیش‌شرط هر نوع مشارکت پایدار است (Bhandari & Yasunobu, 2009). اعتماد نهادی نیز که به باور عمومی نسبت به شفافیت، کارآمدی و سلامت نهادهای متولی مربوط می‌شود، در شکل‌گیری یا تضعیف مشارکت‌های خیرخواهانه نقش تعیین‌کننده دارد؛ چنانکه پژوهش کاسا و آندریانی^۱ (2021) نیز بر چالش‌های مربوط به اعتماد به تشکلهای خیریه تأکید کرده‌اند. با این همه، بیشتر مطالعات پیشین این عناصر را یا جدا از یکدیگر دیده‌اند یا آنها را در قالب یک مدل ساختاری و نهادی منسجم به هم پیوند نداده‌اند.

از همین رو، شکاف اصلی در ادبیات موضوع فقدان یک الگوی جامع برای نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران است؛ الگویی که بتواند از یک سو، سنت وقف را با اقتضائات جامعه معاصر و نیازهای اقتصاد ورزش پیوند دهد و از سوی دیگر، نحوه تعامل پیش‌آیندها، بسترها، سازوکارها، راهبردها و پیامدهای این پدیده را روشن کند. پژوهش‌های قبلی کمتر توانسته‌اند توضیح دهند که چگونه می‌توان از وضعیت کنونی مبتنی بر اقدامات سنتی، موردی و غیرساخت‌یافته، به سوی یک نظام پایدار، شفاف، اعتمادآفرین و نهاده‌شده حرکت کرد. در فقدان چنین الگویی، ظرفیت‌های مردمی در ورزش یا بالفعل نمی‌شوند یا در فرایندهای موازی، مبهم و کم‌اثر مستهلک می‌شوند. بر همین اساس، هدف پژوهش حاضر طراحی و تبیین الگوی نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران با اتکا به نظریه نهادی است؛ الگویی که بتواند با شناسایی پیش‌آیندها، بسترها، راهبردها و پیامدهای این فرایند، نقشه‌راهی علمی برای گذار از مشارکت‌های پراکنده و سنتی به یک نظام منسجم، پایدار و مشروع فراهم آورد و جایگاه وقف را به عنوان یکی از ستون‌های بخش سوم در اقتصاد ورزش ایران بازتعریف کند.

۲- ادبیات پژوهش

۲-۱ خیریه

خیریه در ساده‌ترین تعریف، مجموعه‌ای از اقدامات داوطلبانه، غیرانتفاعی و عام‌المنفعه است که با هدف پاسخ‌گویی به نیازهای مادی، اجتماعی، فرهنگی یا معنوی گروه‌های مختلف جامعه انجام می‌شود (امیری‌پریان و همکاران، ۱۴۰۱). این فعالیت‌ها عموماً در قلمرو بخش سوم اقتصاد قرار می‌گیرند؛ بخشی که در کنار دولت و بازار، در تولید و تأمین کالاها و خدمات عمومی نقش‌آفرینی می‌کند. بخش سوم، از طریق بسیج منابع مردمی، شبکه‌های داوطلبانه و نهادهای مدنی، می‌تواند بخشی از خلأهای ناشی از محدودیت منابع دولتی یا ناکارآمدی‌های بازار را جبران کند (امیری و همکاران، ۱۳۹۵).

از نظر جامعه‌شناختی، خیریه و نیکوکاری از مهم‌ترین جلوه‌های سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند. سرمایه اجتماعی به شبکه‌های ارتباطی، اعتماد متقابل، هنجارهای همکاری و ظرفیت کنش جمعی اشاره دارد؛ عناصری که زمینه همیاری اجتماعی و

¹ Kaasa & Andriani



مسئولیت‌پذیری مدنی را تقویت می‌کنند. فعالیت‌های خیرخواهانه، افزون بر تأمین بخشی از نیازهای گروه‌های کم‌برخوردار، به تقویت احساس تعلق اجتماعی، کاهش فاصله‌های طبقاتی و افزایش انسجام اجتماعی نیز کمک می‌کند (Vakiflar Genel, 2022). از نظر اقتصادی نیز، خیریه فقط به معنای انتقال منابع از افراد برخوردار به گروه‌های نیازمند نیست، بلکه می‌تواند سازوکاری برای بازتوزیع فرصت‌ها و تسهیل توسعه انسانی باشد. نهادهای خیریه، با جهت‌دهی منابع مالی، دانشی و انسانی به سمت اهداف عمومی، در حوزه‌هایی مانند آموزش، سلامت، رفاه، محیط‌زیست و ورزش نقش مکمل دولت را ایفا می‌کنند. در نتیجه، کارکرد خیریه را باید فراتر از کمک‌های مقطعی و واکنشی دانست؛ زیرا در صورت برخورداری از ساختار مناسب، می‌تواند به ایجاد ظرفیت‌های توسعه پایدار منجر شود.

در ادبیات جدید، مفهوم خیریه از الگوی سنتی مبتنی بر کمک‌های موردی و عاطفی، به سمت «سرمایه‌گذاری اجتماعی هدفمند» حرکت کرده است. در این رویکرد، خیرخواهی فقط با میزان منابع اهداشده سنجیده نمی‌شود، بلکه اثربخشی اجتماعی، دوام نتایج، شفافیت مالی، پاسخ‌گویی، مشارکت ذی‌نفعان و امکان ارزیابی پیامدهای آن نیز اهمیت دارد (Payton & Mood, 2008). بر این اساس، خیریه نوین به دنبال آن است که به جای برطرف کردن موقتی مسائل، در حل ریشه‌ای آنها و ارتقای ظرفیت‌های جامعه ایفای نقش کند.

در حوزه ورزش نیز، رویکرد سرمایه‌گذاری اجتماعی اهمیتی ویژه دارد؛ زیرا سرمایه‌گذاری خیرخواهانه در ورزش می‌تواند علاوه بر احداث یا تجهیز اماکن ورزشی، به ارتقای سلامت عمومی، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، توسعه ورزش همگانی، استعدادیابی، توانمندسازی جوانان و گسترش فرصت‌های برابر ورزشی منجر شود. بنابراین، خیریه ورزشی زمانی اثرگذاری پایدار خواهد داشت که از منطق کمک‌های پراکنده فاصله بگیرد و در قالب برنامه‌ها، نهادها و سازوکارهای مشخص توسعه‌ای سازمان‌دهی شود.

۲-۲ خیرین ورزشی

خیرین ورزشی به افراد، گروه‌ها، خانواده‌ها، شرکت‌ها، مؤسسه‌ها و سایر نهادهایی اطلاق می‌شود که با انگیزه‌های نوع‌دوستانه، دینی، اخلاقی، اجتماعی یا مسئولیت‌پذیری مدنی، منابع مالی، فکری، زمانی، مدیریتی یا شبکه‌های ارتباطی خود را برای توسعه ورزش اختصاص می‌دهند (امیری و همکاران، ۱۳۹۵). این مشارکت می‌تواند در قالب احداث، تجهیز و نگهداری فضاهای ورزشی، حمایت از ورزش همگانی، پشتیبانی از ورزشکاران مستعد، توسعه ورزش زنان، توانمندسازی ورزشکاران مناطق محروم، تأمین تجهیزات، ایجاد صندوق‌های حمایتی و مشارکت در برنامه‌های استعدادیابی محقق شود. برای مثال، قانون الحاق یک ماده به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (ماده ۱۸) اعطای معافیت‌های مالیاتی به طور مستقیم، سرمایه‌گذاری خیرین در حوزه ورزش را تشویق می‌کند.

در بستر فرهنگی، فعالیت خیرین ورزشی با ارزش‌هایی همچون نیکوکاری، عدالت‌خواهی، خدمت عمومی، مسئولیت اجتماعی، کمک به جوانان و باورهای دینی پیوند دارد. امیری‌پریان و همکاران (۱۴۰۱) نشان دادند گسترش وقف و ورود خیرین به ورزش می‌تواند به جذب سرمایه اجتماعی و اقتصادی منجر شود و از طریق توسعه فضاهای استاندارد ورزشی، به توزیع عادلانه‌تر امکانات و ارتقای سلامت جامعه کمک کند.

با وجود این ظرفیت، مشارکت خیرین در ورزش ایران در بسیاری از موارد هنوز بر روابط فردی، اعتمادهای شخصی و اقدامات محدود و مقطعی تکیه دارد. این وضعیت سبب می‌شود مشارکت‌ها از پایداری لازم برخوردار نباشند یا نتوانند در

مقیاس وسیع به توسعه ورزش منجر شوند؛ از این رو، تبدیل خیرین ورزشی به بخشی پایدار از نظام تأمین مالی و حکمرانی ورزش مستلزم ایجاد ساختارهای تسهیل‌گر، شفاف و پاسخ‌گو است.

۳-۲ مشارکت خیرین در ورزش

مشارکت خیرین یکی از اشکال مهم کنش داوطلبانه در جامعه است که در آن افراد یا نهادها، منابع و توانایی‌های خود را برای تحقق اهداف عام‌المنفعه اختصاص می‌دهند. این مشارکت فقط به اهدای پول یا دارایی محدود نیست، بلکه می‌تواند شامل حضور در فرایندهای تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرای پروژه‌ها، نظارت، ارزیابی، مشاوره تخصصی، شبکه‌سازی و حمایت رسانه‌ای نیز باشد (امیری‌پریان و همکاران، ۱۴۰۱). از دیدگاه اجتماعی، مشارکت خیرین بر پایه اعتماد، نوع‌دوستی، احساس مسئولیت نسبت به جامعه و باور به اثربخشی کنش جمعی شکل می‌گیرد. هرچه اعتماد افراد به نهادهای متولی، شفافیت فرایندها و قابلیت مشاهده نتایج مشارکت بیشتر باشد، احتمال حضور مستمر و فعال آنان در امور خیرخواهانه افزایش می‌یابد. برعکس، ابهام در محل هزینه‌کرد منابع، ضعف پاسخ‌گویی، نبود نظارت مؤثر یا فقدان سازوکارهای حقوقی روشن، می‌تواند انگیزه مشارکت را تضعیف کند (خادم، ۱۳۹۸). در ورزش، مشارکت خیرین از اهمیتی مضاعف برخوردار است؛ زیرا توسعه زیرساخت‌ها، حمایت از ورزش پایه، گسترش ورزش همگانی، توسعه ورزش در مناطق کم‌برخوردار و شناسایی استعدادهای ورزشی نیازمند منابع مالی و انسانی گسترده‌ای است که دولت به تنهایی قادر به تأمین آنها نیست (نودهی و همکاران، ۱۴۰۱).

۴-۲ نظریه نهادی و نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور

نظریه نهادی یکی از چارچوب‌های مناسب برای فهم چگونگی شکل‌گیری، تثبیت و تداوم الگوهای رفتاری و سازمانی در جامعه است. از دیدگاه این نظریه، نهادها فقط سازمان‌ها یا ساختارهای رسمی نیستند، بلکه مجموعه‌ای از قواعد، ارزش‌ها، باورها، هنجارها و رویه‌های پذیرفته‌شده هستند که رفتار کنشگران را هدایت می‌کنند و به آن معنا و مشروعیت می‌بخشند (Amenta & Ramsey, 2010).

نهاده‌سازی فرایندی است که طی آن، یک ایده، رفتار، رویه یا سازوکار جدید به تدریج از حالت ابتکاری، فردی و موقتی خارج می‌شود و به الگویی مشروع، عادی، پذیرفته‌شده و تکرارشونده تبدیل می‌شود. به بیان دیگر، زمانی می‌توان گفت یک پدیده نهاده‌شده است که وابستگی آن به افراد خاص کاهش یابد و استمرار آن از طریق قواعد، ساختارها، باورها و سازوکارهای اجتماعی تضمین شود.

بر اساس دیدگاه اور و اسکات (2008)، نهادها بر سه رکن اصلی استوار هستند: رکن تنظیمی، رکن هنجاری و رکن فرهنگی-شناختی. رکن تنظیمی شامل قوانین، مقررات، سیاست‌ها، مشوق‌ها، محدودیت‌ها و سازوکارهای نظارتی است. در موضوع مشارکت وقف‌محور در ورزش، این رکن می‌تواند شامل قوانین وقف، مقررات مرتبط با واگذاری زمین یا امکانات، معافیت‌های مالیاتی، دستورالعمل‌های شفاف برای مدیریت موقوفات ورزشی، نظام حسابرسی و ضمانت‌های اجرایی باشد. رکن هنجاری به ارزش‌ها، تعهدات اخلاقی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و انتظارات جمعی اشاره دارد. در این سطح، مفاهیمی مانند نیکوکاری، عدالت ورزشی، مسئولیت اجتماعی، خدمت به جوانان، حمایت از مناطق محروم و ضرورت مشارکت مردم در توسعه ورزش، به عنوان ارزش‌هایی مشروع و مطلوب شناخته می‌شوند. رکن فرهنگی-شناختی نیز شامل باورهای درونی‌شده، نمادها، معانی مشترک و برداشت‌هایی بدیهی‌شده است که رفتار افراد را هدایت می‌کنند. در فرهنگ ایرانی-اسلامی، وقف و نیکوکاری از

پشتوانه فرهنگی و دینی قابل ملاحظه‌ای برخوردار هستند. با این حال، برای نهادینه‌شدن وقف در ورزش، باید این باور شکل گیرد که ورزش نیز همانند آموزش و سلامت، عرصه‌ای عمومی، ارزشمند و شایسته سرمایه‌گذاری وقفی است.

بر مبنای نظریه نهادی، نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران زمانی محقق می‌شود که سه رکن یادشده به طور هماهنگ عمل کنند. صرف وجود قوانین حمایتی، بدون اعتماد و باور فرهنگی، به مشارکت گسترده منجر نخواهد شد؛ همان‌گونه که انگیزه‌های دینی و خیرخواهانه نیز بدون سازوکارهای شفاف مالی و مدیریتی، نمی‌توانند بنیان یک نظام پایدار را شکل دهند. بنابراین، الگوی مدنظر پژوهش باید تعامل میان ابعاد حقوقی، مدیریتی، اقتصادی، فرهنگی، دینی، اجتماعی و فناورانه را تبیین کند.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی-کاربردی و از نظر ماهیت، کیفی است و با استفاده از رویکرد نظریه داده‌بنیاد ساخت‌گرای چارمز انجام شده است. انتخاب این رویکرد از آن رو صورت گرفت که موضوع مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران پدیده‌ای چندبعدی، زمینه‌مند و ارزش‌محور است و درک آن نیازمند استخراج مفاهیم از تجربه‌ها، برداشت‌ها و تفسیرهای کنشگران این حوزه است. در رویکرد ساخت‌گرای چارمز، نظریه حاصل تعامل پویا میان داده‌ها و تفسیر پژوهشگر در بستر اجتماعی است و پژوهشگر صرفاً ناظر بی‌طرف نیست، بلکه در فرایند تولید معنا مشارکت دارد (Charmaz, 2006).

بر اساس مبانی معرفت‌شناختی ساخت‌گرایی، پژوهشگران نمی‌توانند کاملاً بی‌طرف یا لوح‌سفید فرض شوند. در پژوهش حاضر، عدم بی‌طرفی مطلق پژوهشگران ناشی از پیشینه پژوهشی و اجرایی آنان در مدیریت و اقتصاد ورزش کشور بوده است. این تجربیات زیسته و ارتباط با خیرین ورزشی عینک تحلیلی عمیقی برای درک چالش‌های ساختاری و بوروکراتیک تخصیص منابع خیریه به ورزش فراهم آورد. برای کنترل سوگیری‌های شخصی، پیش‌فرض‌ها در طول تحلیل به حالت تعلیق درآمدند و از تکنیک «نگارش یادداشت‌های پژوهشی» در تمامی مراحل مصاحبه و کدگذاری استفاده شد تا مفاهیم دقیقاً از دل داده‌های مشارکت‌کنندگان استخراج شوند.

قلمرو پژوهش حاضر شامل حوزه‌های مرتبط با ورزش، وقف، امور خیریه، مدیریت، سیاست‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با توسعه ورزش در ایران بود. مشارکت‌کنندگان ابتدا به روش هدفمند انتخاب شدند و سپس، فرایند مصاحبه‌ها بر اساس نمونه‌گیری نظری پیش رفت.

معیارهای ورود خبرگان به پژوهش به شرح زیر تعیین شدند: ۱. داشتن دست‌کم ۷ سال تجربه مرتبط: این مرز زمانی (۷ سال) بر اساس قانون تجربی حوزه مدیریت و بخش سوم انتخاب شد؛ زیرا چرخه برنامه‌های میان‌مدت توسعه در ایران ۵ ساله است و کارشناسانی که دست‌کم ۷ سال سابقه دارند، دست‌کم یک بار فرایند برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی، اجرا و گذار میان دو برنامه‌ریزی ملی را تجربه کرده‌اند و با تغییرات قوانین ساختاری اوقاف و ورزش در برنامه‌های توسعه آشنایی کامل دارند (البته خیرین پروژه‌های ورزشی که به دلیل ماهیت سنتی فعالیتشان ممکن است تحصیلات دانشگاهی رسمی نداشته باشند، اما سابقه عملی گسترده‌ای در ساخت‌وسازهای ورزشی داشتند، از معیار تحصیلات مستثنی شدند). ۲. آشنایی نظری یا عملی با موضوع وقف، امور خیریه، تأمین مالی ورزش یا اقتصاد بخش سوم. ۳. دارا بودن دست‌کم مدرک کارشناسی (به‌جز موارد استثنایی با تجربیات عملی زیاد). ۴. تنوع دیدگاه‌ها: ورود فعالان بخش‌های مختلف دولتی، دانشگاهی، مذهبی و فناورانه. مشخصات مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت کنندگان در پژوهش

Table 1. Characteristics of the Study Participants

حوزه فعالیت	تعداد	تحصیلات	میانگین سابقه فعالیت	میانگین سن
مدیریت ورزشی	۴	دکتری	۱۱	۴۰ تا ۵۰
جامعه شناسی	۳	دکتری	۲۰	بالای ۵۰
مدیریت دولتی	۲	ارشد/دکتری	۱۵	۳۵ تا ۴۵
حقوق	۲	کارشناسی/ارشد	۹	۳۰ تا ۴۰
فناوری	۲	کارشناسی/ارشد	۷	۳۰ تا ۴۰
خیریه و کارشناسان مذهبی	۲	کارشناسی	۲۵	بالای ۵۰
خیرین پروژه های ورزشی	۲	دیپلم	۳۰	بالای ۶۰

(منبع: یافته های پژوهش)

نمونه گیری نظری به این صورت عمل کرد که هدایت مصاحبه های بعدی بر اساس کدهای استخراج شده از مصاحبه های قبلی شکل گرفت. برای مثال، در مصاحبه های اولیه با مدیران ورزشی، کد «ترس از تصدی گری دولتی موقوفات» استخراج شد. برای تبیین و برطرف کردن این خلأ، در فاز دوم، نمونه گیری به سراغ حقوق دانان اوقاف رفت تا «سازوکارهای تولید خاص و قراردادهای مشارکتی صلح» بررسی شود. روند تکامل پرسش های مصاحبه در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. روند تکامل پرسش های محوری مصاحبه بر اساس فرایند نمونه گیری نظری

Table 2. The Evolution of Core Interview Questions Based on the Theoretical Sampling Process

فاز پژوهش	پرسش های اولیه مصاحبه	کدهای استخراج شده محرک	پرسش های تکامل یافته در مصاحبه های بعدی
فاز ۱ (توصیفی)	موانع اصلی مشارکت خیرین در ورزش کدام اند؟	- بوروکراسی سنگین دولتی - ترس از تصاحب ملک توسط دولت	چه ساختارهای حقوقی در وقف وجود دارند که مالکیت و مدیریت اوقف بر پروژه ورزشی را پس از ساخت تضمین کنند؟
فاز ۲ (توسعه ابزار)	ابزار وقف چگونه توسعه می یابد؟	- عدم کارایی وقف های ملکی بزرگ - کمبود نقدینگی ورزشی	چگونه می توان پلتفرم های دیجیتال و مدل های وقف پول (سرمایه ای) را برای توسعه تجهیزات ورزشی طراحی کرد؟

اگرچه در گذشته پژوهشگران کیفی بر اساس مدل های کلاسیک بر مفهوم صلب اشباع نظری تأکید داشتند، ادبیات نوین و انتقادی روش شناسی کیفی نشان می دهد ادعای رسیدن به اشباع کامل مفهومی مبهم و تا حدی گمراه کننده است؛ زیرا داده ها هرگز به طور مطلق اشباع نمی شوند و تفسیر همواره امری گشوده است (Braun & Clarke, 2021). از این رو، در این پژوهش به جای اشباع صلب، از مفهوم کفایت اطلاعاتی بر اساس مدل هسو^۱ و همکاران (2025) استفاده شد.

کفایت اطلاعاتی پژوهش حاضر بر اساس پنج شاخص کلیدی تضمین شد: (۱) هدف پژوهش که بسیار متمرکز بود (تدوین الگوی وقف در ورزش)، (۲) تراکم نمونه که به دلیل تخصص بالای مشارکت کنندگان بسیار غنی بود، (۳) کیفیت گفت و گوها که عمیق و تخصصی هدایت شد، (۴) ساختار نظری مفروض (استفاده از نظریه نهادی اسکات به عنوان راهنما) و

¹ Hsu

۵) راهبرد تحلیل که سطر به سطر انجام شد. فرایند تحلیل هم‌زمان با مصاحبه‌ها پیش رفت. از مصاحبه پانزدهم به بعد، کدهای جدید پدیدار نشدند و داده‌های مکرر صرفاً به تبیین روابط مقوله‌های موجود کمک کردند. با انجام ۱۷ مصاحبه، «کفایت اطلاعاتی» و «کفایت نظری» لازم برای پاسخ‌دادن به پرسش‌های پژوهش حاصل شد. بر اساس روش‌شناسی چارمز، تحلیل داده‌ها در سه مرحله انجام شد: ۱. کدگذاری اولیه: کدگذاری کلمه به کلمه و سطر به سطر با استفاده از عبارت‌های پویا، ۲. کدگذاری متمرکز: سازمان‌دهی کدهای اولیه در قالب مقوله‌های پرتکرارتر و ۳. کدگذاری نظری/محوری: مفهوم‌سازی روابط میان مقوله‌ها در قالب الگوی نهایی. به منظور درک صحیح از کدگذاری، نمونه‌ای از فرایند تحلیل داده‌ها و مراحل سه‌گانه کدگذاری در **جدول ۳** ارائه شده است.

جدول ۳. نمونه‌ای از فرایند تحلیل داده‌ها و مراحل سه‌گانه کدگذاری

Table 3. An Example of the Data Analysis Process and the Three Stages of Coding

نقل قول مستقیم از مشارکت‌کننده	کدگذاری اولیه	کدگذاری متمرکز	مقوله نظری/محوری
«خیرین وقتی می‌بینند که پولشان در پیچ‌وخم اداره کل ورزش و جوانان معلوم نیست کجا هزینه می‌شود، پشیمان می‌شوند. آنها شفافیت کامل می‌خواهند.»	سوی خیرین	گزارش‌دهی مستقیم	پیش‌آیندهای ساختاری (رکن تنظیمی)
	- ابهام در مسیر هزینه‌کرد	بسترسازی برای	پیش‌آیندهای
	- مطالبه شفافیت مالی از	شفافیت مالی و	ساختاری (رکن تنظیمی)

برای اطمینان از اعتبار و اعتمادپذیری یافته‌ها، از معیارهای چهارگانه پوث^۱ (2016) استفاده شد. در راستای افزایش قابلیت اعتبار، بخشی از یافته‌ها با مشارکت‌کنندگان مرور شد تا میزان انطباق تفسیر پژوهشگر با تجربه زیسته آنان سنجیده شود. همچنین، برای افزایش اطمینان از دقت تحلیل‌ها، از نظر همکاران متخصص در حوزه روش پژوهش کیفی بهره گرفته شد. به منظور تقویت قابلیت انتقال، توصیف‌های غنی و دقیق از زمینه پژوهش، ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان و شرایط گردآوری داده‌ها ارائه شد تا خواننده بتواند درباره امکان تعمیم تحلیلی یافته‌ها قضاوت کند. برای افزایش قابلیت اتکا و تأیید نیز، فرایند تحلیل به صورت مستند و منظم ثبت شد و بخشی از مصاحبه‌ها به طور مجدد کدگذاری شد تا میزان ثبات در تفسیر داده‌ها بررسی شود. نتایج این بررسی نشان داد میزان توافق در کدگذاری‌ها در سطح قابل قبول قرار دارد و بنابراین، یافته‌ها از ثبات و انسجام کافی برخوردار هستند. برای این منظور، ۳ مصاحبه (۲، ۷ و ۱۴) به صورت تصادفی انتخاب و با فاصله زمانی ۳۰ روزه توسط پژوهشگر مجدداً کدگذاری شدند. نتایج سنجش پایایی بازآزمون در **جدول ۴** ارائه شده است.

جدول ۴. محاسبه پایایی مصاحبه به روش بازآزمون

Table 4. Calculation of Interview Reliability Using the Test-Retest Method

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توفقات	پایایی بازآزمون (درصد)
۱	مصاحبه ۲	۴۱	۳۵	۶	۸۱
۲	مصاحبه ۷	۳۶	۳۱	۵	۸۱
۳	مصاحبه ۱۴	۳۹	۳۳	۶	۷۹
کل		۱۱۶	۹۹	۱۷	۸۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

¹ Poth



پژوهش حاضر با رعایت اصول اخلاقی انجام شد. پیش از آغاز هر مصاحبه، هدف پژوهش برای مشارکت‌کنندگان توضیح داده شد و رضایت آگاهانه آنان اخذ شد. همچنین، به آنان اطمینان داده شد که اطلاعاتشان محرمانه باقی می‌ماند و در تمامی مراحل تحلیل و گزارش، هویت آنان ناشناس خواهد ماند و همچنین، کد اخلاق به شناسه ۱۴۰۴.۵۹۰ دریافت شد.

۴- یافته‌های پژوهش

از تحلیل مصاحبه‌ها، ۱۶۲ کد اولیه استخراج شدند که در قالب ۱۸ مقوله خرد و ۶ مقوله کلان دسته‌بندی شدند. **جدول ۵** نحوه کدگذاری را نشان می‌دهد.

جدول ۵. کدهای اولیه و متمرکز و محوری پژوهش

Table 5. Initial, Focused, and Core Codes of the Study

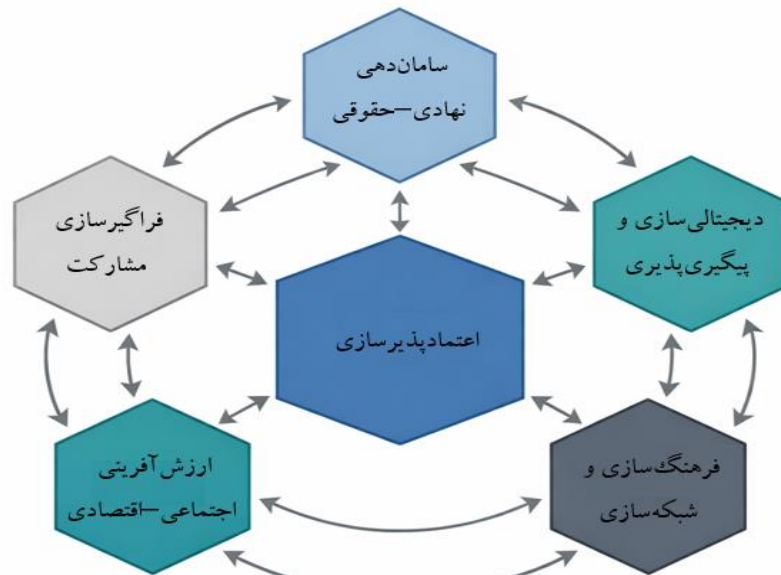
کد محوری	کد متمرکز	کدهای اولیه پالایش شده
اعتمادپذیری‌سازی و مشروعیت‌بخشی به مشارکت وقف	شفاف‌سازی و	شفاف‌کردن مسیر تخصیص منابع؛ مستندسازی کردن گردش مالی وقف؛ عمومی‌سازی کردن
	استانداردسازی	اطلاعات عملکرد؛ استانداردسازی کردن گزارش‌ها؛ تعریف کردن شاخص‌های شفافیت؛ قابل
	گزارش‌دهی	فهم کردن اطلاعات برای عموم؛ گزارش‌پذیرکردن پیشرفت پروژه؛ پیوندزدن هزینه به نتیجه
	پاسخ‌گویی و نظارت‌پذیرکردن اجرا	پاسخ‌گوکردن متولیان به واقف؛ پاسخ‌گوکردن متولیان به جامعه؛ ایجادکردن سازوکار نظارت مستقل؛ قابل‌ممیزی کردن حساب‌ها؛ راستی‌آزمایی کردن عملکرد مجریان؛ گزارش‌کردن انحراف از هدف؛ تعهدپذیرکردن نهادها؛ اطمینان‌بخشی کردن به خیرین؛ کنترل‌کردن تعارض منافع
روایت‌سازی اثر و مشروعیت اجتماعی وقف	روایت‌سازی اثر و مشروعیت اجتماعی وقف	روایت‌سازی کردن از اثر وقف؛ الگوسازی کردن از واقفان؛ استفاده‌کردن از رسانه برای اقتناع؛ پاسخ‌دادن به شبهات؛ اصلاح‌کردن تصویر ذهنی وقف؛ برجسته‌سازی کردن اثر اجتماعی؛ مشروعیت‌بخشی کردن به مشارکت وقفی
	تعیین متولی، تفکیک نقش‌ها و حرفه‌ای‌سازی اداره	تعیین متولی مشخص؛ تفکیک نقش‌ها؛ تعریف حدود اختیار؛ حرفه‌ای‌سازی مدیریت؛ ایجاد هیئت‌امنا؛ کارآمد؛ تثبیت ساختار تصمیم‌گیری؛ تفکیک کردن مالکیت و بهره‌برداری؛ تثبیت حقوق موقوفه؛ تنظیم‌گری روابط حقوقی
	تسهیل‌گذاری و پنجره واحد اجرای وقف ورزشی	کاهش دادن اصطکاک اداری؛ واحدکردن پنجره مجوزها؛ ساده‌سازی فرایند ثبت؛ تسهیل‌کردن استعلامات؛ کاهش دادن مقررات زائد؛ برطرف‌کردن موانع اداری؛ چابک‌سازی اجرا
	هماهنگ‌سازی بین‌بخشی و ثبات سیاستی	هماهنگ‌سازی کردن نهادهای متداخل؛ تدوین آیین‌نامه اجرایی؛ به‌روزرسانی مقررات؛ متناسب‌سازی قوانین با ورزش؛ تعریف ضمانت اجرا؛ ایجاد ثبات نهادی؛ ایجاد سازوکار حل اختلاف؛ هم‌راستاکردن سیاست‌ها؛ تخصیصی کردن نهاد ناظر
دیجیتالی‌سازی و پیگیری‌پذیری تجربه وقف	رهگیری‌پذیرکردن مشارکت و هزینه‌کرد	کدگذاری هر مشارکت؛ رهگیری کمک‌های مالی؛ قابل‌ردیابی کردن هزینه‌کرد؛ رهگیری تعهدات واقف؛ زمان‌مندکردن عملیات؛ آرشیوسازی اسناد؛ قابل‌ممیزی کردن داده‌ها
	داشبوردسازی و شخصی‌سازی تجربه واقف	ایجاد پروفایل اختصاصی واقف؛ طراحی داشبورد واقف؛ لحظه‌ای‌کردن گزارش‌ها؛ قابل‌لمس کردن نتایج؛ قابل‌فهم کردن اثر برای عموم؛ کوچک‌پیروزی‌سازی کردن برای تداوم مشارکت؛ دیدنی‌سازی کردن پیامدها
	یکپارچه‌سازی سامانه‌ها و هوشمندسازی پایش	یکپارچه‌کردن داده‌های خیرین؛ یکپارچه‌کردن داده‌های پروژه؛ اتصال‌دادن سامانه‌های اطلاعاتی؛ ایجاد پایگاه داده واحد؛ دیجیتالی‌کردن فرایند وقف؛ هوشمندسازی مدیریت موقوفه؛ الگوریتمی‌کردن پایش عملکرد؛ کدگذاری پروژه‌ها؛ نقشه‌برداری از پروژه‌ها

کدهای اولیه پالایش شده	کد متمرکز	کد محوری
خردسازی کردن وقف؛ تعریف وقف‌های کوچک؛ طراحی وقف ماهانه؛ جمع‌سپاری پروژه‌ها؛ کمپین‌سازی در مسابقات؛ مسابقه‌محور کردن جمع‌آوری منابع؛ هوادارمحور کردن مشارکت؛ تبدیل کمک مقطعی به سرمایه‌گذاری پایدار؛ پایدارسازی مشارکت	خردسازی، پایدارسازی و جمع‌سپاری وقف	فراگیرسازی مشارکت وقف در ورزش
تنوع‌دادن به قالب مشارکت؛ وقف کردن مال؛ وقف کردن منفعت؛ وقف کردن خدمت؛ وقف کردن تخصص؛ وقف کردن زمان؛ شخصی‌سازی کردن بسته‌ها؛ هدفمند کردن سبب مشارکت؛ سطح‌بندی مشارکت	تنوع قالب و شخصی‌سازی بسته‌ها	
پروژه‌محور کردن کمک‌ها؛ رویدادمحور کردن مشارکت؛ مشارکت‌پذیر کردن هواداران؛ مشارکت‌پذیر کردن شرکت‌ها؛ مشارکت‌پذیر کردن نهادهای محلی؛ محله‌محور کردن پروژه‌ها؛ شهرمحور کردن سرمایه‌گذاری؛ گروه‌محور کردن بسته‌ها (بانوان/کودکان/معلولین)؛ دسترس‌پذیر کردن فضاهای ورزشی	پروژه‌محوری و فراگیرسازی گروه‌های مشارکت	
آموزش سواد وقف؛ آموزش فرهنگ مشارکت؛ تقویت هنجارهای نیکوکاری؛ عادی‌سازی کردن کمک جمعی؛ نهادینه کردن خیر عمومی؛ ترویج فرهنگ مسئولیت اجتماعی؛ معنادار کردن مشارکت؛ ایجاد انگیزه پایدار؛ طبیعی‌سازی کنش خیر	آموزش، هنجارسازی و نهادینه‌سازی خیر عمومی	فرهنگ‌سازی و شبکه‌سازی جمعی
شبکه‌سازی ذی‌نفعان؛ شبکه‌سازی خیرین؛ همکاری‌پذیر کردن بخش‌ها؛ تعهدآفرینی میان شرکا؛ مشارکت‌محور کردن تصمیم‌گیری؛ هم‌افزاکردن نیت و ساختار؛ یکپارچه کردن زنجیره ارزش؛ قابلیت انتقال تجربه	شبکه‌سازی ذی‌نفعان و هم‌افزایی نهادی-اجتماعی	
پیوندزدن وقف با هویت محلی؛ پیوندزدن وقف با هویت ملی؛ ایجاد احساس مالکیت جمعی؛ سفیرسازی قهرمانان ورزشی؛ الگوسازی از خیرین ورزشی؛ به‌کارگیری چهره‌های مرجع؛ رسانه‌محور کردن تبلیغ؛ بازسازی تصویر وقف	هویت‌سازی و سرمایه‌گذاری نمادین ورزش برای بسیج مشارکت	
توسعه ورزش همگانی؛ افزایش مشارکت ورزشی؛ ارتقای سلامت جسمی؛ ارتقای سلامت روانی؛ کاهش نابرابری دسترسی؛ ایجاد فرصت برابر؛ حمایت از ورزش بانوان؛ حمایت از ورزش معلولین؛ حمایت از ورزش محرومان	توسعه انسانی و عدالت دسترسی در ورزش	ارزش‌آفرینی-اجتماعی-اقتصادی
طراحی مشوق مالیاتی؛ معافیت‌دادن به خیرین؛ متنوع‌سازی منابع مالی؛ ایجاد صندوق وقف ورزشی؛ توسعه مدل‌های درآمدی؛ حفظ اصل دارایی؛ بهینه‌سازی بازده موقوفه؛ جلوگیری از رکود موقوفه؛ کاهش ریسک مالی	پایداری مالی و بهره‌وری دارایی‌های وقفی	
سنجش اثرات وقف؛ طراحی شاخص عملکرد؛ پایش پروژه‌ها؛ ارزیابی اثربخشی؛ بازخوردگرفتن از ذی‌نفعان؛ استخراج کردن درس‌آموخته‌ها؛ اصلاح مسیر اجرا؛ گزارش به نهادهای ناظر؛ استانداردپذیر کردن فرایند	پایش اثر، یادگیری و بهبود مستمر الگو	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بر اساس کدگذاری جدول ۴، الگوی نهایی در شش کد محوری شامل اعتمادپذیرسازی و مشروعیت‌بخشی به مشارکت وقف، سامان‌دهی نهادی، حقوقی و حکمرانی مشارکت، دیجیتال‌سازی و پیگیری‌پذیرسازی تجربه وقف، فراگیرسازی مشارکت وقف در ورزش، فرهنگ‌سازی و شبکه‌سازی جمعی، و ارزش‌آفرینی اجتماعی-اقتصادی صورت‌بندی شده است. هر یک از این کدهای محوری ابعادی مهم از فرایند نهادینه‌سازی مشارکت وقفی را تبیین می‌کنند؛ به گونه‌ای که از یک سو، اعتماد عمومی، شفافیت، پاسخ‌گویی و مشروعیت اجتماعی را تقویت می‌کنند، و از سوی دیگر، با ایجاد سازوکارهای نهادی، حقوقی، فناورانه، فرهنگی و اقتصادی، زمینه گسترش، پایداری و اثربخشی مشارکت‌های وقفی در حوزه ورزش را فراهم

می‌آورند. در مجموع، این جدول نشان می‌دهد نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش فرایندی چندبُعدی، پیوسته و مبتنی بر هم‌افزایی میان شفافیت، حکمرانی، فناوری، مشارکت اجتماعی، فرهنگ‌سازی و ارزیابی اثر است. حال، بر اساس یافته‌های پژوهش، مدل پارادایمی آن در شکل ۱ ارائه شده است.



شکل ۱. الگوی نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران

Figure 1. The Model for Institutionalizing Waqf-Based Participation in Iran's Sports Economy

۵- بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر ارائه تبیینی مفهومی از الگوی نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران و شناسایی سازوکارهایی بود که می‌توانند این نوع مشارکت را از سطح کنش‌های موردی، فردی و سنتی به سطحی پایدار، ساخت‌یافته و توسعه‌گرا ارتقا دهند. این هدف با بهره‌گیری از رویکرد داده‌بنیاد و با اتکا بر تحلیل دیدگاه‌های خبرگان و کنشگران مرتبط دنبال شد تا به جای تحمیل چارچوب‌های ازپیش‌ساخته، مقوله‌ها و روابط میان آنها از دل داده‌ها برساخته شوند. یافته‌های پژوهش نشان داد نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش فرایندی چندبُعدی، سیستمی و تعاملی است که حول شش مقوله اصلی شکل می‌گیرد. اهمیت این یافته در آن است که الگوی حاصل صرفاً به شناسایی و دسته‌بندی توصیفی عناصر تشکیل‌دهنده مشارکت وقف‌محور اکتفا نمی‌کند، بلکه منطق پیوند، کارکرد ساختاری و تأثیرگذاری متقابل این ابعاد را نیز در قالب یک کل واحد تبیین می‌کند. بر این اساس، اعتمادپذیرسازی به عنوان پیش‌شرط و نقطه آغازین شکل‌گیری هر گونه مشارکت پایدار عمل می‌کند، سامان‌دهی نهادی بستر حقوقی، سازمانی و اداری لازم برای اجرای الگو را فراهم می‌آورد، دیجیتالی‌سازی نقش شتاب‌دهنده، تسهیل‌گر و شفاف‌کننده فرایندها را برای کاهش هزینه‌های مبادله به عهده دارد، فراگیرسازی با عبور از الگوهای محدود و سنتی، دامنه مشارکت را به طیف‌های متنوع اجتماعی و اقتصادی گسترش می‌دهد، فرهنگ‌سازی بازتعریف گفتمانی وقف را دنبال می‌کند و پایداری و مقبولیت بلندمدت الگو را در بدنه جامعه تضمین می‌کند، و در نهایت، ارزش‌آفرینی اجتماعی-اقتصادی، علاوه بر آنکه پیامد نهایی این فرایند است، در قالب یک بازخورد پویا، خود به عاملی تقویت‌کننده برای تداوم و بازتولید این چرخه مشارکتی تبدیل می‌شود.

نخستین و بنیادی‌ترین یافته پژوهش حاضر آن است که نهادهای سازش مشارکت وقف‌محور، پیش از آنکه یک مسأله مالی یا حتی حقوقی باشد، یک مسأله اعتماد عمومی و مشروعیت اجتماعی است. در واقع، افراد زمانی وارد مشارکت وقفی در حوزه ورزش می‌شوند که اطمینان یابند منابع آنان در مسیر اعلام‌شده هزینه می‌شود، منافع اجتماعی روشنی ایجاد می‌کند و متولیان نیز در برابر جامعه و واقفان پاسخ‌گو هستند. از این دیدگاه، اعتماد نه یک متغیر جانبی، بلکه زیربنای اصلی بقای الگوی وقف‌محور در اقتصاد ورزش است. چنین برداشتی با یافته‌های طغیانی و آذری (۱۳۹۷) هم‌سو است که اعتمادسازی را مهم‌ترین راهبرد ارتقای بخش سوم اقتصاد معرفی کرده‌اند. همچنین، یافته حاضر با مطالعه طغیانی و همکاران (۱۳۹۳) نیز انطباق دارد؛ زیرا آنان نشان دادند اطلاعات نامتقارن در نهادهای وقفی و خیریه می‌تواند به کژمنشی، بی‌اعتمادی و تضعیف مشارکت بینجامد. بر همین اساس، تأکید الگوی حاضر بر شفاف‌سازی، مستندسازی، عمومی‌سازی اطلاعات، کنترل تعارض منافع و پاسخ‌گوکردن متولیان تلاشی برای مهار همین شکاف اطلاعاتی و تبدیل وقف از یک رابطه مبتنی بر اعتماد شخصی به یک سازوکار مبتنی بر اعتماد نهادی است.

با این حال، یافته این پژوهش نشان می‌دهد در زمینه ایران، اعتمادپذیرسازی را نمی‌توان صرفاً در سطح توصیه‌های کلی برای شفافیت یا پاسخ‌گویی درک کرد؛ زیرا فرایند نهادهای سازش مشارکت وقف‌محور با مجموعه‌ای از موانع ساختاری، نهادی و فرهنگی مواجه است که مستقیماً بر مشروعیت و کارآمدی آن اثر می‌گذارند. از جمله این موانع می‌توان به قوانین و رویه‌های بعضاً دست‌وپاگیر در سازمان اوقاف، موازی‌کاری و پراکندگی نهادی میان متولیان مختلف، ابهام در تقسیم مسئولیت‌ها، طولانی‌بودن فرایندهای اداری و نیز نگرانی از مداخله‌های غیرتخصصی یا سیاسی در مسیر تخصیص منابع اشاره کرد. افزون بر این، بی‌اعتمادی تاریخی بخشی از جامعه نسبت به نهادهای خیریه وابسته یا نزدیک به ساختارهای رسمی موجب می‌شود صرف اعلام اهداف یا ارائه گزارش مالی برای جلب اعتماد پایدار کافی نباشد. بنابراین، نهادهای سازش واقعی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش مستلزم اصلاح قواعد، هماهنگی بین‌نهادی، کاهش تعارضات اجرایی، تقویت استقلال نسبی سازوکارهای نظارتی و فراهم‌سازی امکان مشارکت ذی‌نفعان در فرایند تصمیم‌گیری و ارزیابی است. به بیان دیگر، اعتماد در این حوزه زمانی بازتولید می‌شود که ساختار حکمرانی وقف از حالت مبهم و چندپاره به الگویی روشن، قابل راستی‌آزمایی و پاسخ‌گو تبدیل شود.

در عین حال، یافته این پژوهش نشان می‌دهد مشروعیت‌بخشی به مشارکت وقف‌محور صرفاً با گزارش مالی حاصل نمی‌شود، بلکه به روایت‌سازی اثر اجتماعی وقف نیز وابسته است؛ یعنی واقف و مشارکت‌کننده باید بتواند بیند کمک او چگونه به عدالت ورزشی، دسترسی گروه‌های محروم، توانمندسازی بانوان، حمایت از افراد دارای معلولیت یا توسعه ورزش همگانی منجر شده است. این نتیجه از این نر مهم است که با پژوهش موسوی و همکاران (۱۴۰۵) هم‌خوان است؛ زیرا آنان مشارکت خیرین در ورزش را فراتر از حمایت مالی دانسته‌اند و آن را نوعی سرمایه‌گذاری اجتماعی راهبردی در سلامت روان، توسعه فردی و ارتقای کیفیت زندگی جوانان معرفی کرده‌اند. بنابراین، یافته پژوهش حاضر یک گام جلوتر می‌رود و نشان می‌دهد برای نهادهای سازش وقف در اقتصاد ورزش، باید «اثر» نه فقط ایجاد، بلکه به صورت اجتماعی درک‌پذیر و روایت‌پذیر شود. از سوی دیگر، این یافته با مطالعه لوکاسن و گروسمن (2026) نیز از زاویه‌ای دیگر قابل تفسیر است. آنان نشان دادند نحوه تجربه ذهنی و عینی افراد از منابع مالی می‌تواند بر رفتار بخشش اثر بگذارد. در مطالعه حاضر نیز می‌توان استنباط کرد که هرچه مسیر وقف، پروژه وقفی و پیامد آن برای افراد ملموس‌تر، عینی‌تر و قابل رهگیری‌تر شود، احتمال تداوم مشارکت افزایش می‌یابد. بنابراین، مشروعیت وقف‌محور در اقتصاد ورزش هم بر پایه شفافیت ساختاری و هم بر مبنای «ملموس‌سازی پیامد اجتماعی» شکل می‌گیرد.

دومین یافته اصلی پژوهش بیانگر آن است که مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش فقط در صورتی می‌تواند از سطح کنش‌های پراکنده، شخصی و موردی فراتر رود و به یک الگوی نهادی پایدار تبدیل شود که از سامان نهادی، حمایت حقوقی و حکمرانی هماهنگ برخوردار باشد. به بیان دیگر، نهاده‌سازی وقف‌محور صرفاً به وجود انگیزه‌های خیرخواهانه یا تمایل کنشگران برای مشارکت وابسته نیست، بلکه نیازمند آن است که این مشارکت در چارچوبی روشن از نقش‌ها، مسئولیت‌ها، قواعد اجرایی و سازوکارهای هماهنگ‌کننده قرار گیرد. از این دیدگاه، تعیین متولیان مشخص، تفکیک دقیق وظایف، حرفه‌ای‌سازی مدیریت، تسهیل فرایندهای اداری، ثبات نسبی سیاستی و هماهنگی میان نهادهای مرتبط، نه عناصر جانبی، بلکه پیش‌شرط‌های بنیادین تبدیل وقف ورزشی به یک نهاد اقتصادی-اجتماعی پایدار محسوب می‌شوند. این نتیجه به طور مستقیم با یافته‌های کیاکجوری (۱۴۰۳) هم‌راستاست؛ زیرا آنان نیز در ترسیم نقشه‌راه حکمرانی اقتصادی ورزش ایران، بر نقش زیرساختی مدیریت مالی، فناوری، اقتصاد ورزش و مشارکت ورزشی در شکل‌گیری حکمرانی مؤثر تأکید کرده‌اند. با این حال، یافته پژوهش حاضر این منطق را یک گام به پیش می‌برد و نشان می‌دهد در قلمرو وقف‌محور، نبود شفافیت نهادی و ابهام حقوقی می‌تواند حتی انگیزه‌های قوی خیرخواهانه را نیز از تبدیل شدن به مشارکت پایدار بازدارد.

همچنین، ساختار حکمرانی اوقاف در کشور ترکیه نشان می‌دهد موفقیت نهادهای وقفی بیش از هر چیز به شفافیت، پاسخ‌گویی، نظارت بر متولیان و تفکیک روشن میان دارایی‌های اصلی و منابع درآمدزا وابسته است (Shafii et al., 2015). همچنین، سنت تاریخی وقف در ترکیه، به ویژه در الگوی عثمانی، بیانگر آن است که اوقاف زمانی کارکرد توسعه‌ای پیدا می‌کنند که بتوانند از محل دارایی‌های درآمدزا، خدمات عمومی و زیرساختی را به صورت پایدار پشتیبانی کنند (Vakiflar, 2022). در عین حال، تحلیل داده‌ها نشان داد مسئله سامان‌دهی نهادی در بستر ایران صرفاً یک ضرورت اداری نیست، بلکه پاسخی به یک مسئله ساختاری در حکمرانی ورزش و وقف است. در شرایطی که سازمان اوقاف، وزارت ورزش و جوانان، شهرداری‌ها، نهادهای محلی، باشگاه‌ها، سازمان‌های مردم‌نهاد و خیرین هر یک بخشی از ظرفیت تصمیم‌گیری، اجرا یا حمایت را در اختیار دارند، فقدان سازوکار هماهنگ‌کننده می‌تواند به موازی‌کاری، ابهام در مسئولیت‌ها، کندی اجرا و فرسایش انگیزه مشارکت منجر شود. در چنین وضعیتی، حتی اگر منابع وقفی نیز جذب شوند، نبود پنجره واحد، مسیرهای روشن حقوقی و مرجع پاسخ‌گویی مشخص کارآمدی این منابع را کاهش می‌دهد. بنابراین، یافته حاضر بر آن دلالت دارد که نهاده‌سازی وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران بیش از هر چیز به گذار از حکمرانی پراکنده به نوعی حکمرانی شبکه‌ای، هماهنگ و چندسطحی نیاز دارد؛ حکمرانی‌ای که در آن، روابط میان بازیگران صرفاً بر مبنای اقتدار رسمی تعریف نشود، بلکه بر اساس تقسیم کار روشن، سازوکارهای مشترک تصمیم‌گیری، پاسخ‌گویی بین‌نهادی و هم‌افزایی اجرایی بازطراحی شود.

این نتیجه با برخی از مطالعات بین‌المللی نیز قابل تبیین است. برای مثال، اینارسون و ویکستروم^۱ (2019) نشان داده‌اند احیای ظرفیت‌های وقفی و خیرخواهانه در ورزش بدون اصلاحات نهادی، مدیریتی و اجرایی امکان‌پذیر نیست. اهمیت این هم‌سویی در آن است که نشان می‌دهد مسئله مورد شناسایی در پژوهش حاضر محدود به بستر ایران نیست، بلکه با یک الگوی عام‌تر در مدیریت منابع اجتماعی و خیرخواهانه در ورزش هم‌خوانی دارد؛ با این تفاوت که در ایران، این مسئله به دلیل تمرکز بیشتر نهادی، پیچیدگی‌های قانونی و تعدد نهادهای مداخله‌گر، با شدت بیشتری بروز می‌کند. از سوی دیگر، یافته حاضر با ادبیات بین‌المللی مربوط به تأمین مالی اجتماعی و حکمرانی مشارکتی نیز هم‌سو است؛ ادبیاتی که تأکید می‌کند

¹ Einarsson & Wijkström



موفقیت سازوکارهای تأمین مالی عمومی و خیرخواهانه نه فقط به انگیزه اهداکنندگان، بلکه به کیفیت نهادهای واسطه، قابلیت اعتماد ساختارهای مدیریتی و میزان کاهش اصطکاک‌های حقوقی و اجرایی وابسته است. بر این اساس، مشارکت وقف‌محور نیز زمانی می‌تواند به یک سازوکار پایدار تأمین مالی در اقتصاد ورزش تبدیل شود که ساختار نهادی آن برای مشارکت‌کننده ساده، قابل درک، کم‌هزینه و قابل پیش‌بینی باشد.

از سوی دیگر، یافته حاضر را می‌توان در پرتو مطالعه کور و دونالدسون^۱ (۲۰۱۰) نیز تفسیر کرد. این پژوهش نشان داد آینده نهادهای وقفی در بسترهای ملی بیش از آنکه صرفاً تابع انگیزه‌های خیرخواهانه باشد، به کیفیت سیاست‌گذاری عمومی، کارآمدی مدیریت نهادهای متولی و انسجام محیط نهادی وابسته است. الگوی حاضر نیز دقیقاً همین پیام را در زمینه ورزش ایران تأیید می‌کند: بدون تثبیت قواعد، حمایت قانونی، کاهش اصطکاک اداری و ایجاد سازوکاری مشابه پنجره واحد برای طراحی، ثبت، اجرا و ارزیابی وقف ورزشی، مشارکت وقف‌محور به‌سختی می‌تواند به یک نهاد پایدار اقتصادی-اجتماعی تبدیل شود. از این دیدگاه، سامان‌دهی نهادی صرفاً یک مؤلفه اجرایی نیست، بلکه حلقه واسطی است که انگیزه‌های فردی، اهداف اجتماعی و ظرفیت‌های اقتصادی وقف را به یکدیگر متصل می‌کند و امکان عبور از مشارکت‌های مقطعی به سمت یک نظام پایدار و بازتولیدشونده را فراهم می‌آورد.

سومین محور الگوی نهایی بر این امر دلالت دارد که نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش در شرایط امروز بدون زیرساخت دیجیتال، رهگیری‌پذیری و تجربه تعاملی برای واقف ناکامل خواهد بود. این یافته نشان می‌دهد وقف دیگر نمی‌تواند صرفاً در قالب الگوهای سنتی ثبت، نگهداری و گزارش‌دهی اداره شود، بلکه باید به تجربه‌ای تبدیل شود که مشارکت‌کننده بتواند در آن ورود کند، مشارکت خود را ثبت کند، مسیر مصرف منابع را ببیند، بازخورد دریافت کند و نسبت به پیامد اجتماعی آن آگاهی مستمر داشته باشد. چنین برداشتی با نتایج پژوهش محققان و سلطان حسینی (۱۴۰۵) هم‌خوانی دارد. آنان در مدل زیست‌بوم دیجیتال توسعه مشارکت خیرین ورزشی بر سه لایه حکمرانی و حمایت نهادی، عملیاتی، فناورانه و انگیزشی و فرهنگی تأکید کردند. یافته پژوهش حاضر نیز این سه‌لایه‌بودن را به نوعی بازتولید می‌کند؛ با این تفاوت که در اینجا بُعد «پیگیری‌پذیری تجربه وقف» برجسته‌تر شده است. در واقع، یافته حاضر صرفاً از فناوری به عنوان ابزار اطلاع‌رسانی سخن نمی‌گوید، بلکه آن را به منزله یک سازوکار اعتمادساز، شخصی‌ساز و مشارکت‌افزا در نظر می‌گیرد. طراحی داشبورد واقف، رهگیری لحظه‌ای مشارکت، یکپارچه‌سازی داده‌های خیرین، اتصال سامانه‌های نظارتی و هوشمندسازی پایش، همگی بیانگر آن هستند که فناوری در این الگو نقش ساختاری دارد، نه تزئینی. این نتیجه را می‌توان با یافته‌های کیاکجوری (۱۴۰۳) نیز مرتبط دانست؛ زیرا آنان پیشرفت‌های فناورانه را یکی از ارکان حکمرانی اقتصادی ورزش می‌دانند. الگوی حاضر این بحث را تکمیل می‌کند و نشان می‌دهد در حوزه وقف‌محور، فناوری نه فقط کارآمدی، بلکه مشروعیت و تداوم مشارکت را نیز تقویت می‌کند. از دیدگاه دیگر، این یافته را می‌توان پاسخی به مسأله اطلاعات نامتقارن در نهادهای خیریه دانست که طغیانی و آذری (۱۳۹۷) مطرح کرده بودند. در شرایطی که شفافیت و پاسخ‌گویی با محدودیت‌های نهادی روبه‌رو است، دیجیتالی‌سازی می‌تواند بخشی از این شکاف را از طریق مستندسازی خودکار، دسترسی عمومی و رهگیری دائمی کاهش دهد. بنابراین، فناوری در الگوی حاضر نه یک متغیر جانبی، بلکه بخشی از راه‌حل ساختاری برای نهادینه‌کردن وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران است.

چهارمین یافته اصلی بیانگر آن است که نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور زمانی محقق می‌شود که وقف از قالب‌های محدود، پرهزینه و نخبگانی خارج و به مشارکتی فراگیر، خرد، متنوع و در دسترس برای گروه‌های مختلف اجتماعی تبدیل

¹ Core & Donaldson



شود. به بیان دیگر، اگر وقف فقط به دارایی‌های بزرگ، افراد ثروتمند و مدل‌های سنتی ملک‌محور محدود بماند، نمی‌تواند به یک سازوکار نهاده‌سازی در اقتصاد ورزش تبدیل شود. از این دیدگاه، خردسازی مشارکت، پایدارسازی وقف، جمع‌سپاری، طراحی بسته‌های متنوع، پذیرش وقف مال، منفعت، خدمت، تخصص و زمان، و همچنین پروژه‌محوری، از ارکان اصلی فراگیرسازی هستند. این نتیجه با مجموعه‌ای از پیشینه‌های نظری و تجربی هماهنگ است. برای نمونه، سروش (۱۳۹۰) در مدل تفصیلی انتشار اوراق وقف، بر امکان جذب سرمایه‌های خرد مردمی از طریق ابزارهای نوین تأکید کرده است. همچنین، کیاکجوری (۱۴۰۳) نیز نشان داده‌اند با بازطراحی سازوکارهای فقهی و مالی، می‌توان وقف پول، سهام و ابزارهای جدید را در قالب نهادهای مالی کارآمد توسعه داد. یافته پژوهش حاضر با تکیه بر همین منطق، آن را به قلمرو اقتصاد ورزش بسط می‌دهد و نشان می‌دهد برای نهاده‌سازی وقف‌محور، باید امکان مشارکت هوادار، خانواده، خیر محلی، پیشکسوت، بنگاه اقتصادی، مربی داوطلب و حتی شهروند عادی در سطوح مختلف فراهم شود. همچنین، یافته حاضر با نتایج امیری و همکاران (۱۳۹۵) نیز هم‌خوان است؛ زیرا آنان نشان دادند تمایل افراد به مشارکت در خرید اوراق وقفی تابع ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی آنان است. این به این معناست که هرچه بسته‌های مشارکت متنوع‌تر و متناسب‌تر با توان و ترجیحات گروه‌های مختلف طراحی شوند، مشارکت واقعی‌تر و فراگیرتر خواهد شد. در همین راستا، مطالعه پایتختی اسکویی و همکاران (۱۴۰۲) نیز مؤید آن است که ابزارهایی مانند اوراق وقف می‌توانند قابلیت تجهیز منابع قابل ملاحظه‌ای را داشته باشند. الگوی حاضر با انتقال این منطق به حوزه ورزش، پیشنهاد می‌کند تأمین مالی زیرساخت‌ها، فضاها و ورزشی محلی، توسعه ورزش بانوان، ورزش معلولین یا برنامه‌های استعدادپروری، می‌تواند از طریق بسته‌های مشارکت وقف‌محور ساختارمند شود. از جنبه‌ای کلان‌تر، این یافته با دیدگاه خان و حسن^۱ (۲۰۱۹) نیز هماهنگ است که وقف را ابزاری برای تأمین مالی اجتماعی، کارآفرینی خرد و استفاده مولد از ثروت اجتماعی می‌دانند.

با این حال، در بستر ایران، فراگیرسازی مشارکت وقف‌محور صرفاً یک مسأله طراحی ابزار نیست، بلکه به طور مستقیم با موانع نهادی و سیاسی نیز گره خورده است. ساختار متمرکز و بعضاً پیچیده تنظیم‌گری، ابهام در برخی از فرایندهای اجرایی، محدودیت‌های اداری در تعریف و تصویب الگوهای جدید وقفی، و نیز حساسیت‌های سیاسی نسبت به ورود نهادهای غیردولتی یا بخش خصوصی به حوزه وقف، ممکن است دامنه مشارکت را محدود کنند. از سوی دیگر، غلبه الگوهای سنتی وقف‌محور و تداوم ذهنیت «وقف دارایی بزرگ» باعث می‌شود ابزارهایی نوین مانند وقف خرد، وقف خدمت، وقف زمان یا وقف پروژه‌ای کمتر به رسمیت شناخته شوند. در چنین شرایطی، اگر سیاست‌گذاری و حکمرانی وقف به سمت تسهیل‌گری، ساده‌سازی رویه‌ها، مشروعیت‌بخشی به مشارکت‌های خرد و کاهش انحصار نهادی حرکت نکنند، فراگیرسازی به یک شعار باقی می‌ماند و به سازوکار عملی تبدیل نخواهد شد. بنابراین، یافته پژوهش حاضر نشان می‌دهد فراگیرسازی مشارکت وقف در اقتصاد ورزش هم به بازطراحی ابزارهای مالی و اجتماعی نیاز دارد و هم به اصلاح محیطی نهادی و سیاسی که امکان مشارکت گروه‌های متنوع را فراهم می‌کند.

پنجمین محور الگوی نهایی نشان می‌دهد نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور صرفاً به طراحی ابزارها و قواعد رسمی وابسته نیست، بلکه نیازمند تولید معنا، هنجارسازی اجتماعی و فعال‌سازی شبکه‌های ارتباطی و نهادی است. به بیان دیگر، وقف زمانی در اقتصاد ورزش نهاده‌سازی می‌شود که در ذهن و فرهنگ عمومی، از یک عمل استثنایی و فردی به یک کنش

¹ Khan & Hassan



مشروع، ارزشمند و قابل تکرار اجتماعی تبدیل شود. این فرایند مستلزم آموزش، روایت‌سازی، الگوسازی، استفاده از سرمایه نمادین ورزش، شبکه‌سازی خیرین، پیوند با هویت محلی و ملی و بهره‌گیری از ظرفیت چهره‌های مرجع است. این یافته با پژوهش پویافر و محمدزاده (۱۴۰۲) هماهنگ است که نشان داد کنشگری خیریه تحت تأثیر سرمایه اجتماعی و مشارکت مدنی قرار دارد. الگوی حاضر نیز آشکار می‌کند بدون شبکه‌های اجتماعی فعال، اعتماد تعمیم‌یافته و بسترهای هنجاری مناسب، مشارکت وقف‌محور در ورزش به سطحی پایدار نخواهد رسید. همچنین، این یافته با مطالعه موسوی و همکاران (۱۴۰۵) هم‌سو است؛ زیرا آنان راهبردهایی همچون شبکه‌سازی، ترویج اجتماعی و برنامه‌ریزی مشارکتی را در توسعه نقش خیرین ورزشی مؤثر دانستند. در پژوهش حاضر، این بحث به طور خاص در چارچوب فرهنگ‌سازی وقف‌محور صورت‌بندی شده است. علاوه بر این، می‌توان این یافته را با نتایج مطالعه بات^۱ و همکاران (۲۰۱۶) مرتبط دانست که بخش سوم اقتصاد را بستر برای مشارکت مردمی و تقویت تاب‌آوری اقتصادی معرفی کرده‌اند. از دیدگاه الگوی حاضر، فرهنگ‌سازی و شبکه‌سازی دقیقاً همان سازوکاری است که می‌تواند مشارکت مردم را از سطح واکنش‌های موردی به سطح کنش جمعی پایدار ارتقا دهد. همچنین، با توجه به ماهیت نمادین و هویت‌ساز ورزش، این حوزه ظرفیتی ویژه برای اتصال وقف به افتخار محلی، غرور ملی، عدالت اجتماعی و تعلق نسلی دارد. از این رو، یافته پژوهش حاضر نشان می‌دهد ورزش صرفاً یک محل هزینه‌کرد منابع وقفی نیست، بلکه می‌تواند به «رسانه اجتماعی وقف» تبدیل شود.

ششمین و آخرین یافته محوری پژوهش بر این امر دلالت دارد که نهادینه‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش زمانی تداوم می‌یابد که بتواند ارزش واقعی، قابل مشاهده و قابل ارزیابی در سطوح اجتماعی، اقتصادی و انسانی تولید کند. در این معنا، ارزش‌آفرینی نه به مثابه یک هدف انتزاعی یا یک راهبرد اجرایی، بلکه به عنوان پیامد نهایی و قابل سنجش مشارکت وقف‌محور درک می‌شود؛ پیامدی که نشان می‌دهد منابع وقفی تا چه اندازه توانسته‌اند به بهبود کارکردهای نظام ورزش و ارتقای کیفیت زندگی اجتماعی منجر شوند. به بیان دیگر، بقای الگوی وقف‌محور فقط به گردآوری منابع وابسته نیست، بلکه به این بستگی دارد که این منابع چگونه به گسترش عدالت در دسترسی به ورزش، تقویت سرمایه اجتماعی، افزایش بهره‌وری دارایی‌ها، پایداری مالی و یادگیری نهادی منجر شوند. در این چارچوب، مواردی مانند توسعه ورزش بانوان، حمایت از گروه‌های محروم، یا کاهش نابرابری‌های دسترسی، نه اجزای سازنده مفهوم ارزش‌آفرینی، بلکه مصادیق و برون‌دادهای اجتماعی آن محسوب می‌شوند.

این یافته با مطالعه درخشان و نصراللهی (۱۳۹۴) هم‌سو است که توسعه بخش سوم اقتصاد را با بهبود شاخص‌های اقتصادی و توسعه انسانی مرتبط دانستند. پژوهش حاضر این منطق را در سطحی خاص‌تر، یعنی اقتصاد ورزش، بازسازی می‌کند و نشان می‌دهد وقف‌محورشدن تأمین مالی ورزش زمانی معنا پیدا می‌کند که به نتایجی فراتر از تزریق منابع مالی صرف منتهی شود. همچنین، یافته حاضر با نتایج سهرابی و همکاران (۱۴۰۳) هم‌خوان است؛ زیرا آنان نشان دادند اقتصاد ورزش، حتی در حوزه‌ای مانند استعدادیابی، به شدت تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فناورانه و سیاستی قرار دارد. در الگوی حاضر نیز ارزش‌آفرینی اجتماعی-اقتصادی به صورت یک خروجی چندبُعدی درک می‌شود: وقف می‌تواند هم دسترسی به امکانات ورزشی را عادلانه‌تر کند، هم بهره‌وری دارایی‌های وقفی را افزایش دهد، هم منابع پایدار برای باشگاه‌ها و طرح‌های ورزشی فراهم آورد و هم پیامدهای اجتماعی گسترده‌تری مانند سلامت روان، مشارکت اجتماعی و انسجام محلی

¹ Butt

ایجاد کند. این محور با پژوهش کوهوت^۱ و همکاران (2018) نیز از نظر ظرفیت توسعه‌زای ورزش قابل تطبیق است. اگر ورزش به‌درستی سازمان‌دهی شود، می‌تواند اشتغال، گردشگری، رونق کسب‌وکارهای محلی و توسعه منطقه‌ای را تقویت کند. همچنین، گزارش‌های سیاستی دولت انگلستان نیز باشگاه‌ها و نهادهای ورزشی را صرفاً بنگاه اقتصادی تلقی نمی‌کنند، بلکه آنها را دارایی‌های اجتماعی و فرهنگی وابسته به اعتماد عمومی و پاسخ‌گویی اجتماعی می‌دانند (Department for Culture & Sport, 2023). این تجربه با یافته‌های پژوهش حاضر از آن نظر هم‌خوان است که در هر دو، مشروعیت اجتماعی و پاسخ‌گویی نهادی شرط بقای الگو تلقی می‌شود. بر همین مبنا، وقف‌محورشدن بخشی از تأمین مالی ورزش می‌تواند نه فقط یک راهکار حمایتی، بلکه یک اهرم توسعه اقتصادی محلی و ملی باشد. به همین دلیل، در الگوی حاضر، تأکید بر پایش اثر و یادگیری مستمر نیز اهمیت می‌یابد؛ زیرا نهاده‌سازی زمانی پایدار می‌ماند که بتواند به صورت منظم نشان دهد چه ارزشی تولید و چه مسأله‌ای را حل می‌کند و چگونه می‌تواند بهبود یابد.

پژوهش حاضر با هدف طراحی و تبیین الگوی نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران انجام شد و نتایج آن نشان داد وقف در این حوزه نه یک کنش مالی ساده و نه صرفاً یک ابزار حمایتی، بلکه یک سازوکار نهادی-اجتماعی چندلایه است که برای پایداری، به هم‌زمانی اعتماد، حکمرانی، فناوری، فراگیرسازی، فرهنگ‌سازی و ارزش‌آفرینی نیاز دارد. با این حال، ارزش اصلی پژوهش حاضر فقط در شناسایی این مقوله‌ها نیست، بلکه در ارائه یک تبیین سیستمی از رابطه میان آنهاست؛ به گونه‌ای که اعتماد پیش‌شرط شکل‌گیری مشارکت است، حکمرانی و سامان نهادی بستر تحقق آن را فراهم می‌کند، فناوری و فراگیرسازی دامنه و سهولت مشارکت را گسترش می‌دهند، فرهنگ‌سازی به تثبیت گفت‌وگویی اجتماعی الگو کمک می‌کند و ارزش‌آفرینی اجتماعی-اقتصادی پیامد نهایی و در عین حال، تقویت‌کننده چرخه مشارکت است. بنابراین، نوآوری نظری پژوهش حاضر در آن است که وقف‌محوری در اقتصاد ورزش را از سطح «تأمین مالی خیریه» به سطح یک «نظام مشارکتی نهادی اثرمحور» ارتقا می‌دهد.

در مقایسه با مطالعات پیشین، پژوهش حاضر یک گام فراتر می‌رود. بخشی از ادبیات پیشین، مانند مطالعات طغیانی و همکاران (۱۳۹۳) و طغیانی و آذری (۱۳۹۷) بیشتر بر اهمیت اعتماد، شفافیت و کاهش عدم تقارن اطلاعاتی در بخش سوم اقتصاد تمرکز داشته‌اند. این پژوهش، ضمن تأیید آن یافته‌ها، نشان می‌دهد اعتماد به‌تنهایی کافی نیست و باید در یک معماری نهادی منسجم و پاسخ‌گو بازتولید شود. همچنین، پژوهش‌هایی مانند کریمیان و همکاران (۱۴۰۱) و ایم^۲ و همکاران (2022) بر نقش حکمرانی، اصلاحات نهادی و ظرفیت‌های ساختاری در توسعه وقف و اقتصاد ورزش تأکید کرده‌اند، اما مدل حاضر این بحث را به صورت یک الگوی یکپارچه در اقتصاد ورزش ایران توسعه می‌دهد و نشان می‌دهد حکمرانی بدون فناوری، فراگیرسازی بدون طراحی ابزارهای متنوع و ارزش‌آفرینی بدون روایت‌پذیری اجتماعی، به نهاده‌سازی پایدار منجر نخواهند شد. از سوی دیگر، مطالعاتی مانند امیری و همکاران (۱۳۹۵)، سروش (۱۳۹۰) و مرتضی‌نیا و نوروزی (۱۴۰۲) بیشتر بر ابزارها و سازوکارهای تجهیز منابع، مانند اوراق وقف و مشارکت‌های خرد، تمرکز داشته‌اند؛ در حالی که پژوهش حاضر این ابزارها را در یک منطق کلان‌تر نهادی، فرهنگی و اجتماعی قرار می‌دهد و نشان می‌دهد کارآمدی آنها وابسته به اعتماد عمومی، ثبات سیاستی، هماهنگی بین نهادی و قابلیت مشاهده پیامدهاست. همچنین، در امتداد پژوهش‌هایی مانند سهرابی و همکاران (۱۴۰۳) و کوهوت و همکاران (2018) که بر ظرفیت توسعه‌ای ورزش و اثرات اقتصادی-اجتماعی

¹ Kohut

² Eime



آن تأکید کرده‌اند، این مطالعه نشان می‌دهد وقف‌محورشدن بخشی از تأمین مالی ورزش می‌تواند به کاهش فشار بر منابع عمومی، افزایش تاب‌آوری مالی، توسعه عدالت ورزشی، تقویت مشارکت گروه‌های کم‌برخوردار و ارتقای سرمایه اجتماعی در ورزش منجر شود.

در نتیجه، الگوی ارائه‌شده صرفاً یک چارچوب توصیفی برای توضیح مشارکت وقف‌محور نیست، بلکه یک مدل کاربردی برای سیاست‌گذاری و مداخله نیز محسوب می‌شود. این الگو نشان می‌دهد اگر وقف در ورزش ایران بخواهد از سطح کنش‌های پراکنده و سنتی عبور کند، باید به صورت هم‌زمان در سه سطح پیش برود: سطح ذهنی-اجتماعی، از طریق اعتمادسازی و مشروعیت‌بخشی؛ سطح نهادی-حقوقی، از طریق سامان‌دهی، هماهنگی و کاهش اصطکاک اجرایی؛ و سطح عملیاتی-اقتصادی، از طریق ابزارهای فناورانه، مشارکت‌های خرد، شبکه‌سازی اجتماعی و پایش اثر. از این دیدگاه، سهم اصلی پژوهش حاضر در آن است که وقف را نه یک مفهوم ایستا، بلکه یک فرایند پویا و قابل طراحی معرفی می‌کند که می‌تواند در خدمت توسعه پایدار اقتصاد ورزش ایران قرار گیرد.

بر پایه یافته‌های پژوهش، چند پیشنهاد کاربردی قابل ارائه است. نخست، ایجاد سامانه یکپارچه وقف‌محور ورزش ضروری به نظر می‌رسد؛ سامانه‌ای که در آن ثبت مشارکت، رهگیری منابع، مشاهده پیشرفت پروژه‌ها، گزارش‌دهی مالی و ارزیابی اثر به صورت یکپارچه انجام شود. این پیشنهاد به طور مستقیم با محورهای اعتمادپذیرسازی، دیجیتالی‌سازی و پایش اثر پیوند دارد و می‌تواند با همکاری سازمان اوقاف و امور خیریه، وزارت ورزش و جوانان و در سطح اجرایی فدراسیون‌های ورزشی و ادارات کل ورزش و جوانان استان‌ها اجرا شود. تجربه کشورهایمانند مالزی نشان می‌دهد بهره‌گیری از سامانه‌های دیجیتال در مدیریت وقف و خیریه به افزایش شفافیت، اعتماد عمومی و کارآمدی تخصیص منابع منجر می‌شود؛ در حالی که در الگوی پیشنهادی حاضر نیز همین منطق برای ورزش ایران قابل تعمیم است.

دوم، طراحی پنجره واحد نهادی و حقوقی برای وقف ورزشی لازم است تا فرایندهای صدور مجوز، ثبت نیت وقف، تغییر کاربری‌های مجاز، مشوق‌های مالیاتی و هماهنگی بین‌نهادی تسهیل شوند. متولی اصلی این اقدام ممکن است سازمان اوقاف و امور خیریه با مشارکت وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت ورزش و جوانان و مجلس شورای اسلامی در بخش اصلاحات قانونی باشد. در تجربه برخی از کشورها، از جمله ترکیه، یکپارچه‌سازی رویه‌های حقوقی و نهادی در حوزه اوقاف و خیریه، به کاهش اصطکاک اداری و افزایش مشارکت عمومی کمک کرده است؛ بنابراین، الگوی ایرانی نیز نیازمند چنین هم‌راستاسازی نهادی است.

سوم، توسعه ابزارهای نوین تأمین مالی وقف‌محور در ورزش از جمله اوراق وقف ورزشی، صندوق‌های وقفی موضوع‌محور، کمپین‌های جمع‌سپاری و مشارکت‌های خرد هواداری باید در دستور کار قرار گیرد. این پیشنهاد با مبنای مطرح‌شده در آثار پیشین درباره تجهیز منابع هم‌خوان است و اجرای آن می‌تواند با محوریت سازمان اوقاف و امور خیریه، بورس و نهادهای مالی، وزارت ورزش و جوانان و باشگاه‌های ورزشی دنبال شود. در برخی از الگوهای خیریه ورزشی در انگلستان نیز تنوع ابزارهای مشارکت مالی، از کمک‌های خرد تا کمپین‌های مبتنی بر باشگاه و هوادار، باعث گسترش دامنه مشارکت و پایداری منابع شده است. این تجربه نشان می‌دهد تنوع ابزار شرط ضروری جذب گروه‌های متفاوت مشارکت‌کننده است.

چهارم، تدوین بسته‌های متنوع مشارکت برای گروه‌های مختلف اجتماعی، از خیرین بزرگ تا مشارکت‌کنندگان خرد، از شرکت‌ها تا پیشکسوتان و از وقف مال تا وقف زمان، تخصص و خدمت، می‌تواند به عنوان یکی از مؤثرترین سازوکارهای

گسترش دامنه شمول مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران عمل کند. مسئولیت طراحی و اجرای این بسته‌ها ممکن است به عهده وزارت ورزش و جوانان، فدراسیون‌ها، باشگاه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد ورزشی قرار گیرد. تجربه کشورهایمانند مالزی و ترکیه نشان می‌دهد هرچه بسته‌های مشارکتی متناسب‌تر و متنوع‌تر طراحی شوند، امکان جذب اقشار مختلف و افزایش حس تعلق اجتماعی بیشتر می‌شود.

پنجم، بهره‌گیری هدفمند از سرمایه نمادین ورزش برای فرهنگ‌سازی وقف‌محور می‌تواند به عنوان یک اهرم نرم اما بسیار مؤثر در نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران عمل کند. در این زمینه، وزارت ورزش و جوانان، صداوسیما، باشگاه‌های پرهوادار، فدراسیون‌ها و چهره‌های مرجع ورزشی نقش اصلی را به عهده دارند. تجربه کشورهای دارای سنت قوی در خیریه ورزشی، از جمله انگلستان، نشان می‌دهد وقتی قهرمانان، باشگاه‌ها و رسانه‌های ورزشی در روایت‌سازی خیریه و مسئولیت اجتماعی مشارکت می‌کنند، کنش خیرخواهانه از یک رفتار فردی به یک هنجار جمعی تبدیل می‌شود. بنابراین، استفاده از سرمایه نمادین ورزش می‌تواند پذیرش اجتماعی وقف را در میان نسل جوان و هواداران افزایش دهد.

در مجموع، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نهاده‌سازی مشارکت وقف‌محور در اقتصاد ورزش ایران فرایندی چندبُعدی، تدریجی و میان‌بخشی است که صرفاً با اتکا به نیت خیرخواهانه یا تأمین مالی مقطعی تحقق نمی‌یابد، بلکه مستلزم برقراری پیوندی منسجم میان اعتماد عمومی، مشروعیت اجتماعی، سامان نهادی و حقوقی، زیرساخت‌های فناورانه، فراگیرسازی فرصت‌های مشارکت، فرهنگ‌سازی مبتنی بر سرمایه نمادین ورزش و ارزیابی مستمر اثرات اجتماعی و اقتصادی است. در این چارچوب، الگوی ارائه‌شده نشان می‌دهد وقف در ورزش زمانی می‌تواند به یک سازوکار پایدار و اثربخش تبدیل شود که از قالب‌های سنتی، محدود و کم‌شفاف فاصله بگیرد و در قالب نظامی مشارکتی، شبکه‌ای، دیجیتالی، پاسخ‌گو و اثرمحور بازطراحی شود؛ نظامی که در آن، خیرین، هواداران، شرکت‌ها، پیشکسوتان و سایر گروه‌های اجتماعی متناسب با ظرفیت‌های خود امکان مشارکت داشته باشند و پیامدهای این مشارکت در قالب عدالت ورزشی، توسعه زیرساخت‌ها، حمایت از گروه‌های کم‌برخوردار، ارتقای سلامت روان، افزایش سرمایه اجتماعی و تقویت تاب‌آوری مالی ورزش به صورت ملموس و قابل ارزیابی آشکار شوند.

پژوهش حاضر، با وجود تلاش برای ارائه الگوی منسجم، تفسیری و کاربردی، با محدودیت‌هایی نیز همراه بود. نخست، ماهیت کیفی و داده‌بنیاد پژوهش سبب می‌شود یافته‌ها بیش از آنکه در پی تعمیم آماری باشند، در پی تبیین مفهومی و قابلیت انتقال تحلیلی باشند. دوم، فرایند تحلیل کیفی، هرچند با بهره‌گیری از کدگذاری نظام‌مند و کنترل مستمر انسجام مفهومی انجام شد، ذاتاً از عنصر تفسیر پژوهشگر خالی نیست؛ از این رو، امکان تأثیر پیش‌فرض‌ها، سوگیری تفسیری و برجسته‌شدن برخی از مضامین بیش از سایر ابعاد وجود دارد. سوم، بخشی از پیشنهادها استفاده‌شده به طور مستقیم بر «وقف در ورزش» متمرکز نبودند و از حوزه‌های مجاور مانند بخش سوم اقتصاد، ابزارهای مالی وقفی، خیریه ورزشی و حکمرانی اقتصادی ورزش استفاده شد؛ بنابراین، الگوی نهایی تا حدی حاصل تلفیق میان‌رشته‌ای خواهد و استنتاج تحلیلی است. چهارم، محدودیت در دسترسی به مطالعات تجربی گسترده و بومی درباره وقف‌محوری در ورزش ایران، به ویژه در سطح داده‌های اجرایی، موجب شد برخی از ابعاد الگو بیشتر جنبه طراحی مفهومی و ظرفیت‌سنجی پیدا کنند. پنجم، با وجود توجه به سامان‌دهی نهادی-حقوقی، این پژوهش به صورت تفصیلی نقش اسناد و قواعد بالادستی، از جمله قانون اساسی، قوانین برنامه توسعه، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و نظام مشوق‌ها و محدودیت‌های مالیاتی را در تسهیل یا مانع‌تراشی برای وقف ورزشی بررسی نکرد؛ از این رو، الگوی ارائه‌شده در سطح کلان حقوقی و سیاستی همچنان نیازمند بسط و آزمون بیشتر است. ششم،

به دلیل نوپدیدبودن برخی از اشکال مشارکت دیجیتال و ابزارهای نوین وقفی در ایران، ارزیابی تجربی کامل آنها ممکن نبود و بخشی از یافته‌ها ناظر بر ظرفیت‌های قابل توسعه و نه تجربه‌های تثبیت شده است.

بر این اساس، برای ادامه مسیر علمی و اجرایی این حوزه، چند پیشنهاد با اولویت‌بندی نسبی قابل طرح است. در اولویت نخست و در کوتاه‌مدت، پیشنهاد می‌شود یک مطالعه حقوقی-سیاستی متمرکز با مشارکت سازمان اوقاف و امور خیریه، وزارت ورزش و جوانان و صاحب‌نظران حقوق عمومی انجام شود تا جایگاه وقف ورزشی در اسناد بالادستی، قوانین برنامه‌ای، مقررات مالیاتی و سازوکارهای صدور مجوز به طور دقیق روشن شود؛ زیرا بدون این شفاف‌سازی، قابلیت اجرای الگو در سطح ملی محدود خواهد ماند. در اولویت دوم، انجام پژوهش‌های کمی و مدلیابی معادلات ساختاری برای آزمون تجربی روابط میان شش کد محوری و زیرمقوله‌های آن پیشنهاد می‌شود تا اعتبار سازه‌ای و قدرت تبیینی الگو سنجیده شود. در اولویت سوم و در میان‌مدت، اجرای مطالعات امکان‌سنجی و هزینه-فایده درباره ایجاد سامانه یکپارچه وقف ورزشی، پنجره واحد نهادی و ابزارهای نوین تأمین مالی مانند وقف خرد دیجیتال، صندوق‌های موضوع‌محور یا اوراق وقفی ضروری است؛ به ویژه باید مشخص شود کدام نهاد متولی اصلی است، هزینه راه‌اندازی و نگهداشت چقدر است و چه منافع اجتماعی و اقتصادی قابل انتظار خواهد بود. در اولویت چهارم، پیشنهاد می‌شود مطالعات تطبیقی میان ایران و کشورهایی با تجربیات موفق‌تر در حکمرانی وقف یا خیریه ورزشی انجام شوند تا امکان بومی‌سازی راهکارها در تعامل با نهادهای موجود، به ویژه سازمان اوقاف و وزارت ورزش و جوانان، افزایش یابد. در اولویت پنجم، بررسی اختصاصی تمایل گروه‌های مختلف، از جمله هواداران، خانواده‌ها، شرکت‌ها و ایرانیان خارج از کشور، به مشارکت در وقف خرد، وقف دیجیتال و اشکال جدید دارایی‌های وقفی توصیه می‌شود. در نهایت، انجام پژوهش‌های ارزیابانه درباره اثر واقعی مداخلات وقف‌محور بر عدالت ورزشی، سلامت اجتماعی، اشتغال محلی، پایداری باشگاه‌ها و توسعه فضاهای ورزشی ضروری است تا این حوزه از سطح طراحی الگو به سطح سنجش پیامدها و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد منتقل شود.

سپاسگزاری

به این وسیله، از کلیه مشارکت‌کنندگان در پژوهش که با ارائه دیدگاه‌های ارزشمند، صادقانه در فرایند پژوهش یاری کردند و همچنین، از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

۶- منابع فارسی

امیری، ه.، روشن‌دل، آ.، و صادق‌پور، ف. (۱۳۹۵). عوامل اثرگذار بر خرید اوراق وقفی: مطالعه موردی آموزش و پرورش. *فصلنامه اقتصادی اسلام*، ۱۶، ۱۶۵-۱۴۷.

https://eghtesad.iict.ac.ir/article_22813_e7a4012739e3665c560ad8026e4913f5.pdf

امیری‌پریان، س.، درودیان، ع.، هنری، ح.، و صفانیا، ع. م. (۱۴۰۱). تدوین الگوی عوامل مؤثر بر گسترش وقف و ورود خیران به ورزش با رویکرد توسعه عدالت ورزشی و ارتقای سلامت جامعه. *پژوهش در دین و سلامت*، ۸(۲)، ۳۵-۲۰.

<https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i2.33967>

پایتختی اسکویی، س. ع.، نگاهبانی، آ.، مهرگان، ن.، و ناهیدی امیرخیز، م. (۱۴۰۲). تأثیر ابزارهای نوین تأمین مالی بر تجهیز و تخصیص منابع بانکداری اسلامی. *فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی*، ۱۲، ۸۶-۶۳.

<https://doi.org/10.22034/es.2023.388638.1661>



- پویافر، م. ر.، و محمدزاده، ز. (۱۴۰۲). چالش تنظیم‌گری در حکمرانی امور خیریه و داوطلبانه. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۲۳۰-۲۳۳. <https://doi.org/10.22108/ecs.2023.136581.1043>
- خادم، ا. ر. (۱۳۹۸). شناسایی و مدل‌سازی عوامل مؤثر بر جذب منابع خیریه و وقف به ورزش زنان. *مطالعات راهبردی در ورزش و جوانان*، ۱۸، ۳۰۳-۳۱۹. https://fasname.msy.gov.ir/article_309.html?lang=en
- خان‌زاده، س.، قدیمی، ب.، خبری، م.، و حجت، م. (۱۴۰۳). بررسی و ارائه عوامل اجتماعی-اقتصادی مؤثر بر استعدادیابی ورزشکاران نخبه کاراته ایران. *مدیریت توسعه پایدار در ورزش*، ۵، ۱۱۵-۱۳۱. <https://doi.org/10.22054/qrms.2022.61366.123>
- درخشان، م.، و نصراللهی، خ. (۱۳۹۴). تحلیل اثر توسعه بخش سوم اقتصاد بر شاخص‌های اقتصادی و راهکارهای توسعه آن در ایران. *فصلنامه اقتصاد / یاد / اسلامی*، ۱۴، ۶۱-۸۸. https://eghtesad.iict.ac.ir/article_14279_2f0f2f6da6992b9ca06b907a9e803296.pdf
- رغبتی، ا.، هادوی، ف.، آقایی، ن.، و الهی، ع. ر. (۱۳۹۷). راهبردها و پیامدهای توسعه ورزش حرفه‌ای ایران. *مطالعات راهبردی در ورزش و جوانان*، ۱۸ (۴)، ۹-۲۶. https://fasname.msy.gov.ir/article_310_1c7506f52a45a29cdd56c65a3cf1b15f.pdf
- سروش، ا. (۱۳۹۰). ارائه الگوی تفصیلی برای توزیع اوراق وقف در ایران. *پژوهش‌های مالی / اسلامی*، ۱ (۱)، ۱۵۱-۱۷۱. <https://doi.org/10.30497/ifr.2011.1519>
- سهرابی، ز.، محرم‌زاده، م.، و نظری، ر. (۱۴۰۳). آینده‌نگاری راهبردی ورزش حرفه‌ای ایران در سطح جهانی. *مطالعات راهبردی جوانان و ورزش*، ۲۳، ۷۳-۹۸. <https://doi.org/10.22034/ssys.2023.2895.3111>
- طغیانی، م.، و آذری، ا. (۱۳۹۷). فرایند برنامه‌ریزی راهبردی برای تأمین نیازهای عمومی شهری از طریق ترویج بخش سوم (وقف و امور خیریه) با استفاده از تحلیل SWOT. *مجله اقتصاد و توسعه منطقه‌ای*، ۲۵، ۹۷-۱۲۶. <https://doi.org/10.22067/erd.v25i15.59948>
- طغیانی، م.، درخشان، م.، و نصراللهی، خ. (۱۳۹۳). ارائه الگوی نظری برای صیانت از وقف و امور خیریه در بخش سوم اقتصاد در شرایط اطلاعات نامتقارن. *مطالعات اقتصاد اسلامی*، ۱۷ (۱)، ۱۵۳-۱۸۲. <https://doi.org/10.30497/ies.2014.1602>
- عرب‌زاده، م.، زارعی، ا.، خدایاری، ا.، پورکیانی، م.، و هنری، ه. (۱۴۰۰). همبستگی بین توانمندسازی روان‌شناختی و خلاقیت مدیران ورزشی در جذب خیرین. *فصلنامه مدیریت ارتقای سلامت*، ۱۰ (۵)، ۱۲۱-۱۳۲. <https://sid.ir/paper/1013559/en>
- عصاره‌نژاد دزفولی، س.، و جمالی گندمانی، ع. (۱۴۰۴). بررسی چالش‌های همکاری بین‌بخشی میان سازمان اوقاف و امور خیریه و نهادهای دینی و ارائه راهکارها. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش شماره ۱۸۳۲۶۷۹. <https://rc.majlis.ir/fa/report/download/1832679>
- کردلو، ح.، نقی‌زاده‌باقی، ا.، نوبخت، ف.، و محرم‌زاده، م. (۱۴۰۳). تدوین مدل رویکردهای راهبردی برای بهره‌گیری از ظرفیت خیران در توسعه زیرساخت‌های ورزش کشور. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۲ (۲)، ۱۱۱-۱۳۲. <https://doi.org/10.22108/ecs.2024.141365.1107>
- کریمیان، س.، عسکری، ا.، فلاح، ز.، و بهلکه، ت. (۱۴۰۱). راهبردهای توسعه اقتصاد دیجیتال ورزش در ایران. *نشریه مدیریت ورزشی*، ۱۴ (۳)، ۲۱۷-۲۲۷. <https://doi.org/10.22059/jsm.2021.325606.2742>
- کیاکجوری، د. (۱۴۰۳). شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های ساختار تعاونی در ایران با رویکرد وقف و امور خیریه بر اساس پژوهش آمیخته. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۲ (۱)، ۱۸۵-۲۰۲. <https://doi.org/10.22108/ecs.2024.140454.1092>

- محققان، آ.، و سلطان حسینی، م. (۱۴۰۵). مدل زیست‌بوم دیجیتال توسعه مشارکت خیرین ورزشی. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۴(۱)، ۲۰-۱. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.147301.1160>
- مرتضی‌نیا، ح.، و نوروزی، ک. (۱۴۰۲). بررسی منابع وجوه وقفی برای آموزش عالی در کشورهای منتخب. *مجله مطالعات وقف و خیریه*، ۱(۱)، ۲۵-۴۸. <https://doi.org/10.22108/ecs.2022.134806.1014>
- موسوی، ز.، محققان، آ.، و سلطان حسینی، س. (۱۴۰۵). نقش مشارکت خیرین در توسعه ورزش و ارتقای سلامت روان جوانان. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۴(۱)، ۴۰-۲۱. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.147458.1163>
- نودهی، م.، احمدی، م.، طیبی، ب.، و دیلمی، ک. (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی و مقایسه توسعه فرهنگ وقف و امور خیریه در ورزش از دیدگاه مدیران ورزشی و خیران استان گلستان. *مطالعات راهبردی در ورزش و جوانان*، ۲۱، ۴۱۹-۴۳۹. <https://doi.org/10.22034/ssys.2022.1271.1880>

References

- Altushkin, T., Naboychenko, E., & Knyazeva, E. (2025). Enhancing the framework for financial assistance in the field of physical education and sports through the collaboration of public and private sectors. *Theory and Practice of Physical Culture*, 2, 103-105. <https://cyberleninka.ru/article/n/enhancing-the-framework-for-financial-assistance-in-the-field-of-physical-education-and-sports-through-the-collaboration-of-public>
- Amenta, E., & Ramsey, K. M. (2010). Institutional theory. In K. T. Leicht & J. C. Jenkins (Eds), *Handbook of politics. Handbooks of sociology and social research* (pp. 15-39). Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-68930-2_2
- Amiri, H., Roshandel, A., & Sadeghpour, f. (2016). Factors affecting waqf securities purchase; Case study of education. *Islamic Economics*, 16, 147-165. https://eghtesad.iict.ac.ir/article_22813_e7a4012739e3665c560ad8026e4913f5.pdf [In Persian]
- Amiri Peryan, S., Doroodian, A., Honari, H., & Safania, A. (2022). Developing a model of factors affecting the expansion of waqf and the entry of philanthropists into sport with an approach to developing sports justice and promoting community health. *Journal of Research in Religion and Health*, 8(2), 20-35. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i2.33967> [In Persian]
- Arabzade, M., Zarei, A., Khodayari, A., Purkiani, M., & Honari, H. (2021). Correlation between psychological empowerment and creativity of sports managers in attracting donors. *Journal of Health Promotion Management*, 10(5), 121-132. <https://sid.ir/paper/1013559/en> [In Persian]
- Bhandari, H., & Yasunobu, K. (2009). What is social capital? A comprehensive review of the concept. *Asian Journal of Social Science*, 37(3), 480-510. <https://www.academia.edu/download/115526762/156853109x43684720240601-1-5c2yyq.pdf>
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). To saturate or not to saturate? Questioning data saturation as a useful concept for thematic analysis and sample-size rationales. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 13(2), 201-216. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2159676X.2019.1704846>
- Butt, D., McQuire, S., & Papastergiadis, N. (2016). Platforms and public participation. *Continuum*, 30(6), 734-743. <https://www.academia.edu/download/96553864/10304312.2016.123177720221230-1-b0nikf.pdf>
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Sage. https://books.google.com/books/about/Constructing_Grounded_Theory.html?id=l4lgzHLy28gC
- Core, J. E., & Donaldson, T. (2010). An economic and ethical approach to charity and to charity endowments. *Leukemia & Lymphoma*, 68(3), 261-284. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00346760903480517>



- Department for Culture & Sport. (2023). *A sustainable future: Reforming club football governance*. <https://www.gov.uk/government/publications/a-sustainable-future-reforming-club-football-governance/a-sustainable-future-reforming-club-football-governance>
- Derakhshan, M., & Nasrollahi, K. (2015). An analysis of the impact of the third sector's development on the economic indices and its development solutions in Iran. *Islamic Economics*, 14, 61-88. https://eghtesad.iict.ac.ir/article_14279_2f0f2f6da6992b9ca06b907a9e803296.pdf [In Persian]
- Eime, R., Charity, M., & Westerbeek, H. (2022). The Sport Participation Pathway Model (SPPM): A conceptual model for participation and retention in community sport. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 14(2), 291-304. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19406940.2022.2034913>
- Einarsson, T., & Wijkström, F. (2019). Satellite account on nonprofit and related institutions and volunteer work. *Nonprofit Policy Forum*, 10(1), 1-10. <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/npf-2019-0011/html>
- Hozhabri, K., Sobry, C., & Ramzaninejad, R. (2022). *Sport for sustainable development*. Springer. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-031-06489-0.pdf>
- Hsu, C., Glass, D., Cruz, S., Baden, A. C., & Senturia, K. (2025). Beyond saturation: A qualitative framework for operationalizing respondent sampling (Q-FORS) for data adequacy. *Social Science & Medicine*, 118781. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953625011128>
- Kaasa, A., & Andriani, L. (2021). Determinants of institutional trust: The role of cultural context. *Journal of Institutional Economics*, 18(1), 45-65. <https://doi.org/10.1017/S1744137421000199>
- Karimian, S., Askari, A., Fallah, Z., & Bahlekeh, T. (2022). Sport digital economy development strategies in Iran. *Sport Management Journal*, 14(3), 227-217. <https://doi.org/10.22059/jsm.2021.325606.2742> [In Persian]
- Khadem, A. R. (2019). Identifying and modeling factors affecting the attraction of charitable resources and endowments to women's sports. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 18, 303-319. https://fasname.msy.gov.ir/article_309.html?lang=en [In Persian]
- Khan, F., & Hassan, M. K. (2019). Financing the sustainable development goals (SDGs): The socio-economic role of Awqaf (Endowments) in Bangladesh. In *Revitalization of Waqf for Socio-Economic Development*, 2(1), 35-65. Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-18449-0_3
- Khanzadeh, S., Ghadimi, B., Khabiri, K., & Hojjat, S. (2024). Barrasi va era'eh-ye avamel-e ejtema'i-e eqtesadi-ye mo'asser bar este'dadyabi-ye varzeshkaran-e nokhbeh-ye karateh-ye Iran. *Modiriati-e Tose'eh-ye Paydar dar Varzesh*, 5, 115-131. <https://doi.org/10.22054/qrrsm.2022.61366.123> [In Persian]
- Kiakojoouri, D. (2024). Identifying the dimensions and components of the cooperative structure in Iran using the approach of waqf and charity affairs based on mixed research. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 2(1), 185-202. <https://doi.org/10.22108/ecs.2024.140454.1092> [In Persian]
- Kohut, I., Kropivnitskaya, T., Goncharenko, I., Marynych, V., & Matvieiev, S. (2018). Adaptive sports: Features of its origin and problems of development. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 2, 20-24. <http://tmfvs-journal.uni-sport.edu.ua/article/view/144574/142376>
- Kordloo, H., Naghizadeh Baghi, A., Nobakht, F., & Moharramzadeh, M. (2024). Developing a model of strategic approaches for utilizing donors' capacity in the enhancement of national sports infrastructure. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 2(2), 111-132. <https://doi.org/10.22108/ecs.2024.141365.1107> [In Persian]
- Lacey-Barnacle, M., Atkins, E., Radcliffe, E., & Boucher, M. (2026). Reframing green prosperity: Integrating sustainability and just transitions into Community Wealth Building. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 59, 101077. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2025.101077>
- Luccasen, R. A., & Grossman, P. J. (2026). The effect of earned endowments and tangible money on charitable giving. *Oxford Economic Papers*, 78(1), 114-131. <https://doi.org/10.1093/oep/gpaf025>



- Mohagheghian, A., & Soltanhoseini, M. (2026). Digital ecosystem model for developing sports philanthropic partnerships. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 4(1), 1-20. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.147301.1160> [In Persian]
- Moosavi, Z., Mohagheghian, A., & Soltan Hosseini, S. (2026). The role of philanthropic participation in the development of sport and the promotion of youth mental health. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 4(1), 21-40. <https://doi.org/10.22108/ecs.2026.147458.1163> [In Persian]
- Mortazaniya, H., & Norouzi, K. (2023). Investigating the sources of waqf funds for higher education in selected countries. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1(1), 25-48. <https://doi.org/10.22108/ecs.2022.134806.1014> [In Persian]
- Noudehi, M., Ahmadi, M., Tayyebi, B., & Deylamei, K. (2022). Pathology and comparison of waqf and charity culture development in sport from the perspective of sports managers and charities in Golestan province. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 21, 419-439. <https://doi.org/10.22034/ssys.2022.1271.1880> [In Persian]
- Orr, R. J., & Scott, W. R. (2008). Institutional exceptions on global projects: A process model. *Journal of International Business Studies*, 39(4), 562-588. <https://ideas.repec.org/a/pal/jintbs/v39y2008i4p562-588.html>
- Ossareh Nejad Dezfuli, S., & Jamali Gundamani, A. (2025). *Examining the challenges of inter-sectoral cooperation between the Endowments and Charitable Affairs Organization and religious institutions, and presenting solutions*. Tehran: Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Report No. 1832679. <https://rc.majlis.ir/fa/report/download/1832679> [In Persian]
- Paytakhti Oskooe, S. A., Negahbani, A., Mehregan, N., & Nahidi Amirkhiz, M. R. (2023). The impact of new financing instruments on the equipment and allocation of Islamic banking resources. *Economic Strategy*, 12, 63-86. <https://doi.org/10.22034/es.2023.388638.1661> [In Persian]
- Pouyafar, M. R., & Mohammadzadeh, Z. (2023). The challenge of regulation in the governance of charity and voluntary affairs. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1(2), 223-240. https://ecs.ui.ac.ir/article_27826.html [In Persian]
- Payton, R. L., & Moody, M. P. (2008). *Understanding philanthropy: Its meaning and mission*. Bloomington: Indiana University. <https://facultyweb.kennesaw.edu/uzimmerm/docs/Payton%20MoodyUnderstanding%20Philanthropy.pdf>
- Poth, C. N., Wongvorachan, T., Bulut, O., & Otto, S. J. G. (2024). Adaptive case study-mixed methods design practices for researchers studying complex phenomena. *Journal of Mixed Methods Research*, 18(3), 292-303. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/15586898241250217>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and schuster. https://la.utexas.edu/users/jmciver/Honors/Nonfiction/%۲۰۲۰۱۱Putnam_Bowling%20Alone_Chapter%201.docx
- Reghbati, A., Hadavi, F., Aghaei, N., & Elahi, A. R. (2016). Strategies and outcomes of the development of professional sports in Iran. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 18, 9-26. https://fasname.msy.gov.ir/article_310_1c7506f52a45a29cdd56c65a3cf1b15f.pdf [In Persian]
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W., & Tice, H. S. Haddock, M. A. (2013). The state of global civil society and volunteering: Latest findings from the implementation of the UN nonprofit handbook. *International Society for Third-Sector Research Conference*, Siena, Italy. https://cdn.ymaws.com/www.istr.org/resource/resmgr/wp2012/un_hb_results_istr_ppr_lms_f.pdf
- Shafii, Z., Iqbal, Z., & Tasdemir, M. (2015). *Governance regulatory framework for waqf in selected countries*. World Bank Global Islamic Finance Development Centre, Borsa Istanbul Reşitpaşa Mahallesi, Tuncay Artun Caddesi, Emirgan, 34467 İstanbul/TURKEY. <https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Governance-Regulatory-Framework-for-Waqf-in-Selected-Countries-Zurina-Shafii-Zamir-Iqbal-Mustafa-Tasdemir-2015-.pdf>



- Sohrabi, Z., Moharramzadeh, M., & Nazari, R. (2024). Strategic foresight of Iranian professional sport in world-class. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 23, 73-98. <https://doi.org/10.22034/ssys.2023.2895.3111> [In Persian]
- Soroosh, A. (2011). Presenting a detailed model for the distribution of endowment papers in Iran. *Islamic Finance Research (IFR)*, 1(1), 151-171. <https://doi.org/10.3049/ifr.2011.1519> [In Persian]
- Toghyani, M., & Azari, A. (2018). A Strategic Planning Process for Satisfaction of Urban Public Needs By Promoting the Third Sector (Waqf and Charity) Using the SWOT Analysis. *Journal of economics and regional development*, 25(16), 97-126. <https://doi.org/10.22067/erd.v25i15.59948> [in Persian].
- Toghyani, M., Derakhshan, M., & Nasrollahi, K. (2014). Proposing a theoretical model for safeguarding waqf (endowment) and charitable affairs in the third sector of the economy in the presence of asymmetric information. *Islamic Economics Studies*, 7(1), 153-182. <https://doi.org/10.30497/ies.2014.1602> [In Persian]
- Vakiflar Genel, M. (2022). *History of waqf institutions*. <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>



